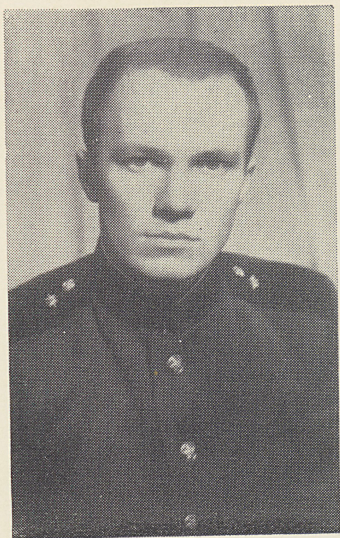

JÜRI
TUULIK

TUND
ENNE
VÄLJASÕITU

Jüri Tuulik sündis 28. veebruaril 1940. aastal Abruka saarel kooliõpetaja perekonnas. Koolitarkust hakkas saama 1947. a. Abruka algkoolis, keskkhariduse omandas Kingissepas V. Kingissepa nimelises Keskkoolis. 1963. aastal lõpetas Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna. Ülikooliaega kuuluvad esimesed järjekindlamad katsetused lühiproosa alal.

Alates 1962. a. sügisest töötas Tartus „Edasi“ toimetuses. 1964. a. sügisest – Nõukogude Armeesõdur.

Jüri Tuuliku töid on avaldatud „Nooruses“, „Noorte Hääles“, „Loomingu“ Raamatukogus“ jne., tõlgitud leedu, läti, ukraina ja saksa keelde.

A-27660

JURI TUULIK

NOORED
AUTORID
1965

TUND ENNE
VÄLIASÖITU

June ja laaste
1962-1964

RIIKLIKUS ARHIIVIKAMMEL
TALLINNA

A-27660

JÜRI TUULIK

TUND ENNE VÄLJASÕITU

Jutte ja laaste

1962—1964

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“

TALLINN 1966

E
T 93

Kunstiliselt kujundanud
A. Koemets

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
67657

SÜDASUVI

1

Ma käisin juba mitmendat öhtut rannas, istusin vanale kummuli keeratud lodjale, tõmbasin jalad enda alla ja vaatasin merele.

Tavaliselt vaikus öhtuks tuul ning loojudes värvis päike mere verekaht punaseks.

Siis hakkas vabeaias lõhnama hein. See lõhn oli soolane, vängelt magus ja hõrkjas, soe ning veel palju muud.

Pärast loojakut oli meri kuni pimeduse tulekuni pleekinud lina värvi. Kaldaäärsed kivid paistsid tumedate täppidena või hüljestena. Selles hämaruses kostis heinamaa kohal lendava koovitaja vali kisa. Ta otsis oma poegi.

Siis, kui karjamaalt tõusev kasteudu rannani jõudis, pugesin rannavaht Andrese vahimajakesse ning istusin aknalusele pingile. Andres pikutas koikus – kuum päev oli teda väsitanud – ning tõmbas suitsu. Vahetevahel kõhis ta, nii et rinnakorv ragises. Ta oli vana mees.

„Palju sa täna kirjutasid?“ küsis Andres oma igaõhtuse küsimuse.

„Ma pole endisest kaugemale jõudnud. Pealkiri on valmis.“

„Vähe,“ ütles Andres muiates. Ma vaikisin ja vaatasin üle silla lendavat nahkhiirt. See näis hämarusest läbi sööstva musta pääsukesena.

„Sa oled selleks liiga noor,“ lausus Andres mõtlikult. See lause solvas mind.

„Sa ei ole veel tõsiselt armastanud. Sellepärast ei tulegi välja.“

„Kas kahekümne-aastane ei suuda sinu arvates tõsiselt armastada?“

„Jah, mina kahtlen selles,“ lausus Andres vana inimese elutarkusega. Mind need sõnad ei aidanud. Ütlesin talle head ööd ning läksin koju.

Redelipulgad nagisesid, kui ma end lakka vinnasin. Ma tõmbasin teki üle jalgade ning jäin und ootama. See ei tulnud. Oli südasuvi ning päevad olid kuumad kuni keskööni. Ümberringi lõhnas niidetud hein. See lõhn tuli lakagi ning viis hetkeks mõtted mujale.

Nädala alguses käisin Mere-Triinule niitmas. Triin oli jäänud aastatega vanemaks. Käies hoidis ta end juba kulurohuna küüru ning naerdes ei olnud ta hammasterida enam terve ning sätendav. Käisin Triinuga heinamaal kaks päeva. Aga mu mõtted polnud heina juures. Olid kusagil mujal. Võib-olla oli see tingitud minu kahekümnest eluaastast ning esimesest habemetüükast, mis, tõsi küll, oli veel hõre ning piimakarva.

Mõtted vaevasid, ei andnud öösiti rahu ning sundisid mind õhtuti rannas istuma. Andres, hoolimata sellest, et ta ise oli kunagi noor olnud, ei mõistnud mind. Nii näis see vähemalt minule.

*

Tulin hommikul randa tagasi. Kavatsesin kirjutama hakata.

Andres läks ning ma jäin majas peremeheks. Vaikne oli, ainult kärbes pirises, pekstes tiibadega vastu aknaklaasi. Tõmbasin pingi seina külge klopsitud väikese laua äärde ning hakkasin kirjutama.

Ma sain valmis ainult pealkirja – „Novell armastusest“. Kaugemale jällegi ei jõudnud.

Küla kohal tukkus lämbe keskpäev ning kusagilt kauge-
malt, nagu kummuli pööratud ämbri alt, kostis siia koera
unist haukumist.

Selle hääle matsid enda alla kalakajakad – need karju-
sid kalgilt ja kumedalt, sest Kassininal trallitasid säinad.

Ma hakkasin end tundma tarbetuna. Kui poleks seda
armetut tahtmist kirjutada, võiks juba ammu solistada
säinaste seas, lasta algul vaikselt võrgud parvele ümber
ning hiljem vaadata selle väga ilusa kala meelegeitlikku
mängu.

Vana Andres ootas kodus või heinamaal, et ma talle
ütleva tuleksin. Täna hommikul rannast minnes sõnas ta
tõsiselt:

„Pista mõnikord kiiker Kassinina poole, kui armastusest
aega üle jääb. Kui säinad äärde tulevad, siis peame plat-
sis olema!“ Nii ütles igaüks, kes elus kas või kord on
säinaid püüdnud.

Aga kalakajakad aina karjusid. Kala oli paksult. See
pani südame värisema. Tuli Andrese järele minna.

Parajasti siis hakkas keegi ukse taga kohmitsema. Ma
arvasin, et Andres ise. Tegin ukse haagist lahti ning lau-
susin:

„Tule sisse! Säinad madistavad juba ammu.“

„Mis sa neist säinastest passid. Tule tee parem uks
lahti!“ ütles Mere-Triin naerdes.

„Mis uks?“

„Maja uks. Poiss on ühes võtmega ära kadunud.“

„Siis tuleb poissi otsida.“

„Kust sa seda naakjalga kätte saad,“ lausu Triin lootu-
setu liigutusega, „seks ajaks on siga ammu nälga surnud.
Tule, tule, ju sa ka mehe eest väljas oled.“

Siis läksime mööda kruusast rannateed küla poole. Triin
ees, mina lonkides järel.

Mere-Triinu maja on rannast ainult paarsada sammu

astuda. See on üks neist kolmekümnendate aastate lõpus tugevatest palkidest laotud majadest, mis hakkavad juba kohendamist nõudma. Toad on ehitatud endise kivist kalasoolamiskuuri külge. Kuuri ennast kasutatakse nüüd laudana, seal on talviti Mere-Triinu lehm, siga ja lambad. Kui me kohale jõudsime, istus Triin kõigepealt trepile jalgu pühkama. Ta hingeldas.

„Ära tapab, see palavus...“ Triin võttis peast oma pleekinud rätiku, nii et nähtavale tulid ta hallisegused juuksed, ning pühkis higist nägu.

Ma hakkasin luku kallal taskunoaga urgitsema.

Triin muheles endamisi. Ta vaikis, ning alles hulga aja pärast, olles vist otsustanud, millest räägib, lausus osatades:

„Minu poeg oli ka noor, aga polnud pooltki niisugune nagu Ants!“ Ma arvasin vastuseks, et nüüd on ajad muutunud.

„Ju ikka on,“ ütles Triin pisut üllatunult. „Nüüd ei tule Ants minuga koos heinamaalegi... Vanasti kippusid lapsed ise. Paul oli üheteistkümnenda-aastane, kui minu järel niitma tuli. Ise oli kusagil löe munserdanud ning vikatipahla välja otsinud... Esimesel päeval sonkis maa niimoodi ära, et teist korda enam üle ei saanud käia, aga suve lõpus niitis täismehe eest. Ise luiskas, ise pani vikati otsa... Kuueteistme-aastaselt ei lasknud ta mind enam heinamaa ligigi. Käisin ainult süüa viimas. Vilistas ning laulis, nii et mets kajas.“ Triin naeris heasüdamlikult. „Ainult loogu ei tahtnud võtta. See on vist kõikide meeste viga...“

„Küllap vist.“

Ma klõbistasin ukse kallal.

„Kui poiss täna õhtul võtit ära ei anna, tõstan ta toast välja,“ ütles Triin kindlalt.

„Kuhu poiss läheb?“

„Mingu kuhu tahes,“ arvas Triin. „Niimoodi ei saa ju. Ei pääse oma majassegi...“

„Niimoodi muidugi ei saa...“

„Küsi, kus ta praegu luusib,“ arutas Triin omaette. „Hommikul leidis laudast Pauli vana angerjamõrra, tassis selle välja. Vana mõrd, lina on juba mädanenud, ega see enam kala kinni pea... aga mine tee poisile selgeks. Ta tahab ikka mõrda sisse panna... Praegu mõni angerjapüügi aeg. Minust jäi ta veel õue nokitsema, hakkas vist lina paikama...“

„Saame angerjaid,“ ütlesin ma ähkides.

„Tema nüüd neid kätte saab,“ lõi Triin käega. „Ei tahtnud see asi Pauligi käes minna. Aga Paul oskas ju seda tööd paremini, oli ikka kalamees... Mõrd oma paarkümme aastat seisnud, mis see enam püüda saab.“

Metall kriiksatas noatera all.

„Aga vahel oli ikka rõõmu ka,“ ütles Triin nooruslikult. „Paul korjas ju neid kopikaid mitu aastat. Ise ostis tamsa, ise kodus talvel käsitsi mõrralina. Siis ta oli ju nooruke, polnud kahtkümme täis... Kui mõrra lõpuks sisse sai, oli nagu väike laps – igal õhtul ja hommikul luusis ranna vahet. Algul pole tahtnud kalad kuidagi sisse minna. Tea, kas polnud mõrd õiges kohas või mis. Võttis Pauli üsna kurvaks... Aga sügisel, siis ühel päeval... Küll siis oli rõõmu... Tuleb hommikul koju – enne seda oli mitu päeva tuulanud ja Paul ei saanud mõrra ligigi –, tuli koju ning mul kaelast kinni! Ja endal silmad säravad. „Tead sa, ema, mul on sada angerjat mõrras!“ Ja muudkui kordab ikka: sada angerjat, sada angerjat. Võttis üsna vee silma. Seda rõõmu oli ju nii palju!“

Mulle tundus, et tal on praegugi silmad niisked.

„Paar sügist püüdis veel. Siis läks ära. Jäigi ära... Sellest saadik nüüd mõrd seisab.“

Triin vaatas mind mõtlikult oma ahaste, väsinud silmadega.

„Mis me neist vanadest asjadest arutame...“ ütles ta siis

vaikselt. „Aga kuidas sa saad, kui nad meelde tulevad. Nagu oleksid neil inimesed taga...“

Rohkem ta ei rääkinudki. Istus hulk aega vaikides, suured soonelised ning rasked käed põlvedel puhkamas. Ma mõistsin, et ta mõtles neist kõige valusamatest aastatest, millest ta praegu ei rääkinud.

Kui ma veerand tunni pärast ukse lahti sain ning hiljem randa tagasi lonkisin, mõtlesin Triinu mõtteid edasi. Need olid ju miljonite emade mõtted, kes sõjas jäid leskedeks või lastetuks.

2

Nii nad läksid neljakümne esimese aasta augustis. Läksid pikas hanereas kohmakate, nagu rõhutatud sammudega mööda sillakive silla otsa poole, kus postimees ootas lodjaga, et neid paadi peale viia. Läksid vaikselt ja mõtlikena, kohendasid seljakotte suvisest heinatööst rakkus kätega ning silla otsas tardusid hetkeks, nagu aru pidades, kes neist viieteistkümnest esimesena lotja peaks astuma. Vaatasid hetkeks maa poole, kus naised ja tüdrukud oma pisaraid ei häbenenud, ning võib-olla esimest korda tajusid mehed täie tõsidusega, kuhu nad lähevad.

Selle hetkeni polnud Triin nutnud. Kumedalt ja valusalt oiates, küürus nagu raske koorma all käis ta poja kõrval, kui nad randa läksid. Ta oli juba siis vana inimene, aga häbenes pojale oma nõrkust näidata, neelates vaikselt ja märkamatuult soolaseid emapisaraid. Niimoodi, ilma pisarateta, pakkis ta poja seljakotti, paikas riideid, saatis poja randa ning vaatas, kuidas Paul, suur ja tugev, peajagu teistest pikem, hellalt, nagu kartes haiget teha, oma labidasuuruse kämblaga vaikides sugulastega hüvasti jättis. Vaatas ning pisaraid polnud, tuul jooksis üle kuiva kortsulise näo.

Ta polnud varemgi poja nähes nutnud. Nuttis vaikselt öösiti voodis, kui kuivast suvest hävis kruusasele põllule külvatud rukis või oder, kui loevesi rikkus ära heina või ainuke lehm murdis karjalaskmise päeval jalaluu. Nuttis üksinda neljakümne esimese aasta lämbetel juulikuu-öödel, tundes valutava emasüdamega, et alanud sõda kisub ainsa poja temast eemale.

Nüüd olid ta kahtlused tõeks saanud, nüüd läks poeg...

Kuid alles siis, kui inimesed hakkasid rannast küla poole minema, kui paat juba kadus Hülgemaa nuki taha, hakkasid Triinul pisarad voolama raske sügisvihmana.

Nii läks poeg...

Siis tulid viimased teated pojalt, viimane kiri Tallinnast daatumiga kolmas august tuhat üheksasada nelikümmend üks.

Siis enam teateid ei tulnud. Eestimaa oli sakslaste käes. Saabus sügis, soe ja vaikne. See oli helde aastaaeg. *Aedades seisid õunapuud lookas ning need julgemad vanamehed*, kes kaldaäärsesse vette söandasid võrke lasta, töid hommikul kala kandamite kaupa.

Triin rahmeldas hommikust õhtuni. Kartulid jäid sellegipoolest võtmata. *Lennukid tulid ja läksid, mõni pommitas, mõni saatis valangu leekkuule*. Neid oli paarkümmend meest eesotsas noore ning kõhetu veltveebliga. Nad seadsid end sisse koolimajas ning õpetaja, lühinägelik noor mees, pidi Triinu juurde kolima. Triin andis talle poja toa.

Mõnikord hommikuti käis veltveebel koos paari sõduriga õpetaja järel: neile oli tõlki vaja. Nad olid viisakad mehed. Vähemalt algul näis see Triinule niimoodi. Tuppa tulles jätsid sõdurid tavaliselt püssid kotta – keda nad kartsid – ning toas oli iga kolmas sõna „danke“ või „bitte“. Triin mõtles, et kusagil Venemaal roomab lumes tema ainuke poeg, võitleb sakslaste vastu, kes niisamuti nagu tema

poegki on ära kistud adra või aerude tagant, ning algul ei tekkinudki tal viha nende vastu, kes õpetaja juures käisid.

Ent varsti hakkas Triin neid vihkama.

„Metsalised,“ ütles ühel õhtul õpetaja, kui ta koolimajast tuli. „Veavad Voltaire'i ja Heineta väljakäiku.“ Triin ei teadnud, kes need olid, nägi ainult, kuidas värisesid kooliõpetaja kõhetud käed.

Järgmisel hommikul läks Triin kooliõpetajaga kaasa. Ta pidi sakslastele põrandaid pesema.

Ta oli ühe tubadest puhtaks saanud ning astus solgi-ämbriga välisuksele, kui märkas, kuidas veltveebel pükse kohendades väljakäigust maja poole tuli, raamatust kärinatud paberileht peos. Triin astus kõrvale, kuid uksele pörkas veltveebel õpetajaga kokku.

„Wer?“ küsis veltveebel, näidates oma pikkade kondiste näppudega sakilise äärega lehele. Sealt paistis kellegi mehe pool nägu.

Triin nägi, kuidas veresoon õpetaja laubal kiiresti tukslema hakkas, kuidas ta värisevate kätega kohendas prille.

„Siga!“ ütles ta siis vaikselt. „Siga oled.“ Veltveebel küsis midagi nõudvalt. Õpetaja vastas talle vaikselt, surudes värisevaid käsi vastu külgi.

Veltveebli nägu hakkas tulekahjuna lõkendama.

Triin jäi kangeks. Ta ei mõistnud, mida see inimene teha tahab, ta pigem aimas, et siit tuleb midagi väga halba...

Lasku Triin nagu ei kuulnud, nägi ainult, kuidas õpetaja tõstis käed valust grimassiks tõmbunud näo ette ning hetk hiljem kukkus täies pikkuses üle läve öösel sadanud esimesele lumele.

„Kommunist,“ ütles veltveebel kähedalt, näidates näpuga õpetajale, pöördus ringi, et tuppast astuda, aga uksele vaatas tagasi ning kordas: „Kommunist.“

Sellest päevast alates hakkas Triin vihkama neid viiskaid sakslasi.

Igavatel ning külmadel talveöödel ei tulnud und, üleval pööningul kolistas tuul ning Triin tundis, et isegi omas majas võib üksinda elades kõhe hakata.

Tuli suvi ja ühes sellega hakkas külas ringi käima kuulujutt. Paul olevat juba esimesel sõjasügisel langenud. Triin ei uskunud. Kuulujutte sellistest asjadest on võimatu uskuda.

Triin ei uskunud ka seda, mida tõendas neljakümne neljanda aasta lõpus tulnud ametlik teade, et Paul langes 1943. aastal... Võimatu oli uskuda, et see on tõsi.

Neljakümne viiendal tulid nendest viieteistkümnest, kes neljakümne esimesel Liivalaiult olid läinud, tagasi viis. Triin käis kordamööda igaühe juures ning küsis:

„Aga minu poeg? Kas ta tuleb veel?“

Talle vastati peaaraputusega. Aga Triin ei uskunud ikka veel, ning pärast sõda käis ta paar aastat postipäevadel rannas.

Alles hiljem, palju aastaid hiljem, tuli teadmine, et sõda oli olnud tugevam lootustest ning armastusest.

*

Sellest ma mõtlesin, kui mööda tulist kruusateed ranna poole tagasi lonkisin.

Hulk aega läks Triinu juures ära, pealegi viis see mu mõtted endistest hoopis kaugele.

Nüüd, vanas eas, olid Triinul päevad eriti kiireks läinud. Sugulased kutsusid teda enda juurde, kolhoos pakkus vanadusfondist abi, aga Triin ei hoolinud millestki. See näis kanguse ja jonnakusena, mis hoidis Triinu majas, mille ta poeg kunagi üles raius. Nüüd tahtis ta selles surmani elada. Ta käis ning kamandas tubades, kus seintel rippusid veel sõjaeelsed pildid. Suvel tõusis Triin enne koitu. Lüpsis, ajas lehma karjamaale, ei jõudnud õieti süüagi, kui

võttis vikatid ja läks vanainimese kärmetel sammudel heinamaale. Ta ei tahtnud, et keegi teda aitaks, ka vanasti olid nad pojaga kahekesi oma tööde-toimetustega hakkama saanud.

Ma tohtisin teda mõnikord aidata tänu mingile emalikule armule, millega ta minusse suhtus pärast isa surma. Et temagi oli elus kaotanud midagi kallist ning võib-olla asendamatu, siis sidus see meid nähtamatu niidiga.

Pärast sõda, siis, kui juba kindel oli, et Paul enam kunagi tagasi ei tule, käis Triin mitu korda minu emaga kauplemas selle sõna otseses mõttes.

„Sul on mitu poega. Vaata, kui rikas sa oled, – anna üks minule. Ega ma kasvataks teda sinust halvemini. Ja kui ma surema peaksin, jääks ta ju ikkagi sinu pojaks.“ Me olime emale liiga kallid ning Triin jäi seekord pojata.

Paar aastat tagasi sai ta endale siiski poja. See oli kümne-üheteistkümneaastane väikest kasvu ning kärmete liigutustega poiss. Ta tuli Liivalaiule mustana ja väheste rõivastega – oli tööstuskoolist ära jooksnud. Poisil oli ainult üks jutt: võetagu ta kaluriks. Seda lubati teha, aga enne pidi ta Liivalaiu seitsmeklassilise kooli lõpetama. Nii jäi poiss Liivalaiule ning Triin võttis ta enda juurde elama.

Õhtuti hakkas poiss kolhoosi kontoris käima. Istus vaikselt nurgas või soris raamatuid. Siis läks nurka tagasi, lappas seal üksteise järel raamatulehti.

Poiss oli üleloomulikult uudishimulik ning algusest peale ei olnud Triin temaga rahul. Ta ei saanud poolt tundigi kodust ära olla, kui maja oli pahupidi pööratud. Nii oli see vist tänagi olnud. See tegi Triinu meele mõnikord tusa-seks ja vahetevahel kurtis ta mulle mingi varjatud nukrusega:

„Inimeselapsi on mitmesuguseid... Aga miks ei oleks võinud sina minu juures elada. Selle pärast jookse siin pool

ilma läbi, poiss jääb ikka endiseks. Räägid temaga – nii-sama hea kui räägid seinaga. Sinuga oleks lihtsam... Aga sul endal ema...“

Mitu korda oli Triin juba lubanud poisi majast välja tõsta. Poiss elas nagu omaette Pauli endises toas, ei teinud Triinust suuremat väljagi.

3

Ma tulin randa.

„Triin lubas poisi välja tõsta,“ ütlesin tere asemel.

„On õigem ka,“ ütles Andres, kes oli vahepeal säina-võrkudega tagasi tulnud. Need rippusid seinal, rõngad allapoole. Ta laskis ajalehe järsult põlvedele ning vaatas mind üle peente prilliraamide. Ta punane nina higistas. „Ta siin ükskord ütles naerdes, et tuleb minu juurde.“

„Nii et poiss ise tuleks.“

„Poiss tuleb alati,“ lausus Andres kindlalt. „Ja mis tal meil viga oleks. Liine kohendab riideid, keedab süüa. Triin nagunii askeldab päevade kaupa, pole aega poisile korralikult keetagi; aga ta on ju alles kasvueas, tahab tugevasti süüa. Usu mind, poiss tuleb sealt kindlasti ära, tarvis talle ainult ütelda, kindlasti tuleb. Ning kui juba Triin ise...“

Ta pani erutusest värisevate kätega suitsu põlema.

Õhtu poole kalduv päike sulatas katusel tõrvapappi ning läbi lauapragude tuli terav lõhn ka rannamajakesse, vesi sillerdas lautrikivide ääres.

„Peame vist säinale minema,“ ütlesin Andresele. „Vaata, kui vaikseks jääb.“

„Täna enam ei saa,“ vastas Andres ootamatult. „Sa viitsid Triinu juures aja ära.“

Ma teadsin, et see polnud põhjus. Meil oli aega hirmsasti, sest säinas jääb päikese loojakuni äärde.

„Ma pean õhtul varem kodus olema,“ lausus Andres. „On üht-teist toimetada.“

„Liine saab ka sellega hakkama,“ ütlesin pahaselt. „Säinaid on paksult. Kajakad hakkasid juba lõuna ajal karjuma.“

„Ei, ma ei saa,“ ütles Andres uuesti. „Ja oleks hea, kui sa õhtuse aja võiksid minu eest vahis olla.“

Mu tuju langes alla nulli, kui mõtlesin, missugusest saagist me täna ilma jääme. Aga ma olin vait, sest Andres on kindla sõnaga mees, ning ütlesin nõrdinult:

„Hästi. Ma olen sinu eest rannas. Aga enne käin kodus söömas...“

„Seda võid sa kohe teha,“ ütles Andres rahulikult ning see vihastas mind veel rohkem.

Kui ma tagasi tulin, istus Andres vahimaja otsas palgi-jupil, tõmbas suitsu ning vaatas merd.

„Tegid sa päeval jutu valmis?“ päris Andres.

„Jääb kirjutamata. Ei oska veel... Kunagi ikka kirjutatan.“

„See võtab aega. Kui noor olin, mõtlesin ka igasugustest võimatutest ning võimalikest asjust. Ma mõtlesin täna, et sa võiksid ju vanadest kirjutada. Kas siis noored üksi armastavad?“

„Sa võid nüüd koju minna, kui sul seal tegemist on,“ ütlesin talle puiklevalt vastuseks. Mulle oli ebameeldiv sellel jutu kirjutamise teemal kõnelda.

Parajasti siis, kui Andres minekuks tõusis, tuli võrgukuuri nurga tagant ootamatult kiirete sammudega Mere-Triin. Ta oli murelik ning väsinud näoga.

„Näe, kui õigel ajal,“ ütles Andres, „ma pidin just sinu poole tulema.“

„Sul pole meile asja,“ ütles Triin ja jäi meie ette seisma.

„Kuidas pole? Kas poiss on kodus?“ küsis Andres.

Aga Triin ei pannud ta juttu tähele. Ta ütles väriseva häälega: „Andres, miks sa mu lapse ära võtad?“

„Mina ei saa kedagi ära võtta,“ vastas Andres rahulikult, „sinu laps magab ammu Luki all.“

Triinu õlad vajusid kokku. „Ma pole sellest rääkinud,“ ütles ta surutud häälel.

„Ära sinagi räägi. Ja ära rumalat mängi. Mispärast siis minu poiss oma asju ranitsasse topib? Miks... tahad sa... poissi minu juurest ära meelitada? Ütle!“ Vaikses õhtus kostsid Triinu sõnad väga selgete ja suurtena.

„Tal on meil parem,“ ütles Andres summutatud häälel.

„Parem? Panid toale uue põranda ning akendel on kardinaad – kas see on parem? Ja olgu parem! Ta ei tule sinu-suguse röövli juurde, kas kuuled?“

Mulle tundus, et Triin nuuksus.

„Kus on su enda lapsed, miks nad üle mere läksid ning sind ära unustasid, miks?“

„Mina pole selles süüdi, tead isegi...“

„Kes siis sinu lapsi kasvatas? Mida sa neile õpetasid, et nad nii kerge südamega sind maha jätsid?“

„Lapsed otsustavad ise, mida nad teevad,“ ütles Andres kohmetult. „Ja poiss teab samuti ise, kelle juurde ta jääb.“

„Mina ei lase teda enda juurest ära, kas kuuled, ei lase, kas või luku taga hoian.“

Triin hingeldas ärritusest.

„See on minu laps. Pea seda meeles, Andres. Minu laps, minu poeg... minu...“

Rohkem Triin ei suutnud rääkida. Ta sirutas end välja kogu oma pikkuses, nii et näis järsku suurena ning tugevana, pööras Andresele selja ja hakkas raskete, nagu venitatud sammudega kodu poole minema. Oli ainult kuulda, kuidas ta jalgu taga lohistas.

Andres vajutas suitsukoni vastu palgijuppi, pea maas.
Heinamaa kohalt kostis väga selgesti emakoovitaja vali,
kutsuv hääl. Ta otsis oma poegi.

*

Öösel kirjutasin ma novelli armastusest.

TUULISEL HOMMIKUL

Und ei olnud öö otsa.

Kurg lamas liikumatult voodis, tekk ainult põlvedeni jalgade peal, ning vahtis lakke. Toas oli lämbe. Ta oli juba peaaegu terve paki suitsu ära tõmmanud.

Õues peksis tuul piisku vastu klaasi. Vihm oli raske, tundus, nagu loobitaks hernestega vastu akent. Millegipärast näis Kurele, et neid herneid loobib inimene. Lihtsalt seisab mustas kummimantlis mees, võtab taskust kamaluga herneid ja virutab siis vastu akent: tsauhh-tsauhh.

Niisugune mõte oli muidugi rumalus.

Aga Kurg tõusis voodist, lükkas õhuakna pärani ning pistis pea välja.

Aias ei olnud kedagi. Kes pidigi seal olema? Õunapuid aias ei olnud, marjapõõsad olid tühjad, kartuleid aga keegi varastama ei tule. Ainult muld läikis vihmast. Ning tuul oli külmavõitu. See oli kõik.

Kurg tõmbas akna kinni, istus voodiservale, pühkis käsi-varrega vihmast niisket nägu ning pani suitsu ette.

„Kas tõesti harjumatuses?“ mõtles Kurg. Eelmistel sügistel polnud ta kunagi niiviisi toasoojas diivanil pikutanud ja und oodanud. Siis oli teine töö ja teine olemine. Ta tõusis, käis mõned sammud pimedas toas ringi ning viskas ennast uuesti voodisse.

„Niiviisi võib kala oodata jääminekut,“ mõtles ta ning muigas kibedalt.

Ta tõusis, läks esikusse, tõmbas palitu otse pesu peale, torkas kalossid paljaste jalgade otsa ning läks välja.

Siis seisis trepil ning vaatas aeda.

Loomulikult polnud seal kedagi. Mitte midagi peale öö ja tuule. Tuul käis üle näo nagu külm käsi.

Soolamaitse tuli suhu. Meretuul, see oli alati niiske, soolane ning adrulõhnaline. Kurg ahmis seda tuult kopsudesse ja tundis äkki südame all imelikku tühjust.

Ta läks tuppa tagasi ja viskas ennast uuesti voodisse, tekki peale tõmbamata. Pani silmad kinni ning tundis värske räime imalat lõhna. See oli nii terav lõhn, et ei saanud tekkida kahtlust: kusagil siin õige lähedal raputati märgadest võrkudest räimi välja. Kurg tõusis uuesti. Ta lihtsalt ei suutnud enam lamada ning tunda seda tuttavat, erutavat lõhna.

Mõne minuti pärast oli ta uuesti trepil – nüüd juba kummimantel seljas, kummisaapad jalas ning soni peas.

Ta astus pikkade sammudega läbi aia, tõmbas värava kärsitu liigutusega lahti ning hakkas siis kiirustades mere poole minema. See pikk äärelinna tänav viis otse merre.

Kurg astus pikkade sammudega, aeg-ajalt komistades, endamisi vaikselt ja pehmete sõnadega libedat roopalist tänavat kirudes. Mis linn see niisugune oli, kus pole korralikke tänavaidki ning peetakse lehma, sigu ja lambaid nagu külaski. See oli küla. Aga inimesed pidasid end siin linnainimesteks ning naised käisid värvitud suude ning värvitud kulmudega ringi, vahtides sind rätiku või kübara alt nagu ehmunud öökullid. Kurg ei suutnud sellega harjuda.

Ning nüüdki, kiirustades mere poole, tõukas teda takka see tahtmine linnast kaugemale minna, sinna, kus praegu laotati raskeid võrke märjale murule ning punetavate kätega naised hakkasid kalu võrkudest välja raputama; külmast sinised, läbimärjad ja väsinud mehed aga otsivad kusagil tuulevarju, ning siis jookseb kõrvetav, magus viin läbi soonte nagu tuli.

Niisuguse ööga oli ta palju kordi rooli peos hoidnud ning läbi lainete möllu ja vihma uurinud, kas lõpuks ometi hakkab kusagil kaugel vilksatama kodusadama punane märktuli.

Ta nägi nüüd juba merdki. Sügisöö ahenevas pimeduses tuli see silme ette hallroheliste lainete pika, lõpmatu roduga; need lained meenutasid Kurele hiiglaslikke, hallikasroheline püsisamblaga kaetud puutüvesid. See oli jäme vahtratüvi kodukambri akna all.

Kurg läks üha edasi mööda kõrkjasse kasvanud, tuules kahisevat kallast.

Juba otsis ta silmadega paadi ähmast, tumedat varju ning askeldavaid inimesi, aga ta ei näinud veel midagi. Oli vaid lainete tume hääl, mõnikord võigas nagu looma korin. Ometi, keegi pidi seal olema. Kurg teadis seda kindlasti. Ning ta läks üha edasi, vehkides oma pikkade raskete kätega ning võttes süllaseid samme, nagu jookseks ta tulekahjule.

Siis läikisid juba märjad libedad kivirahnud – kõrkjad ei kasvanud enam sellel rihvasel kaldanukil – ning Kurg nägi, kuidas neeme tipul lõi laine kivide vahelt vahutades kõrgele nagu traavililakk.

Ent neem oli tühi. Öö lõppev hämarus ei peitnud siin ühtki hingelist.

Jah, siin polnud siiski kedagi. Mitte kedagi.

„Ma hakkam peast segaseks minema,“ mõtles Kurg koni närides. Isegi räumelõhna ei olnud enam. Meri, ainult meri ning veelõhn. Nüüd tuli jälle see rumal tunne, mis Kurge oli viimasel ajal nii sageli piinanud. Kurg tundis end jälle rööbastelt jooksnud rongina. Ta seisis ning vaatas mütsinoka alt nii kaugele, kui silm võttis. Juba hakkas mustama kauge kaldaveer üle lahe. Seal, klibulisel kaldal, seisis majad vee ääres nagu tukkuvad kivid. Seal tulid unerähmas mehed lävele, sügasid rinnaesist ning vaatasid merele; need, kel-

lel võrgud sisse jäid, olid aga ammu väljas. Alles siis, kui kõik tervelt maal tagasi on, tuleb külasse rahu. Siis on naiste hädaldamistel lõpp. Nemad kujutavad oma peas alati kõige hullemaid pilte ette.

... Kurg ohkas sügavalt, nii sügavalt, et südamest käis järsku terav valuhoo läbi. Ta sülitas koni maha ja hakkas tagasi linna poole astuma.

Ta vaatas niisket, läikivat mulda ning aukudesse kogunenud vett, mida tuul virvele puhus, ning kollaseid, vihmast tumedaks tõmbunud pärnalehti, mida tuul puudelt maha kiskus, ja tundis end järsku niisamasuguse puult lahti kistud lehena, mida tuul kannab, kuhu suvatseb. Täiskasvanud mehele oli niisugune tunne piinav. Ta oli ennast alati mehehena tundnud – sellest ajast saadik, kui vanamees maa-mulda läks, hoidis tema, Kurg, roolipuud pihus. Käed jõudsid võrke tirida, bottengarni vaiu põhjasavisse rammida või mõrrapära üle parda vinnata. Ta ei kartnud merd – võrke polnud nad kunagi tuule sisse jätnud. Ta armastas oma tööd. Ja seda ei suutnud ta tänaseni mõista, miks vend Albert aastate eest linna tuli ning muu tööga tegelema hakkas. Ta ei suutnud seda mõista isegi nüüd, kus ta ise juba kolmandat nädalat linnamees oli.

Nüüd...

Nüüd oli ta linnamees juba kolmandat nädalat, ja siin istus ta päevade kaupa tegevuseta, pea igasuguseid raskeid mõtteid täis, ning oli võimetu midagi ette võtma – ta oli nagu purjelaev tuulevaikus.

Praegugi läheb ta venna korterisse ning istub seal tõenäoliselt õhtuni akna all, tõmbab suitsu ning vaatab linna-rahva askeldusi.

Kas see oli siis mõni elu?

Midagi pidi ette võtma.

„Veel paar nädalat, ja ma lähen tööpoolest hulluks,“ mõtles Kurg virilalt, kui ta lõpuks tagasi oli. Terve tagasitee oli

ta tundnud, et kõik varajased vastutulijad vaatasid teda mingisuguse haletseva kaastundega. Ta pühkis jalamatil oma poriseid säärikuid ning luges juba pähekulunud silti uksele: „Fotograaf Albert Kurg. Töötamise ajad igal nädalapäeval kell 8–16.“

Ta läks esikusse, ent ei riputanud kummimantlit varna, vaid astus tuppa mantlis ja säärikutes.

Ta ei tahtnud enam mõeldagi. See, mis nüüd alati pähe tuli, polnud mõtlemiseks eriti meeldiv.

Kurg oli harjunud mõtlema teistsuguseid mõtteid. Aga nüüd mõtles ta peaaegu terve päeva ühest ja samast. Ja neist mõtteist võis tõepoolest hulluks minna. Ta tundis, nüüd oleks vaja olnud tööd, rasket, väsitavat tööd, et ununeks see, mis oli olnud. Praegu oleks ta võinud kaksikümmend neli tundi järjest raskeid võrke üle pardalaua vinnata, ta oleks sellest üksnes rahuldust tundnud. Aga ta ei teadnud praegu, ei suutnud otsustada: kas minna tagasi või mitte?

Sealt tulidki need rasked mõtted.

Nüüd istus ta jälle päevahakul tegevuseta, nagu kõigil eelnevatel hommikutel. Istus ega teadnud, mida teha. Ta polnud varem seda tundnud, et üks tugev mees võib nii jõuetu ja saamatu olla.

Kurg võpatas, kui ta nüüd järsku kuulis koputamist väliskukse pihta. Esimesel nädalal käisid inimesed piltide järel, ja kuna vend oli naisega ära sõitnud, siis andis tema, Kurg, neid pilte kätte. Aga nüüd polnud nädalapäevad siin enam keegi käinud. Sest terve väikelinn teadis ja rääkis sellest, et pävapiltnik Kurg sõitis naisega Lõunasse suvitama. Kurg tõusis ja läks ust avama.

Tunkedes noormees, nokata soni kuklasse lükatud nagu barett, seisis trepil.

„Mul oleks teie poole asja,“ ütles nooruk. Ta võis olla umbes seitsmeteistkümnene, sest tal oli näos vist-

rikke ja mõned valged habemeudemed punetava lõua otsas ning ta kõnes oli noore inimese iseteadvust ja kindlust.

„Astuge edasi,“ ütles Kurg.

Nooruk tuli ühe pika sammuga esikusse.

„Ma võtan vist saapad maha,“ ütles ta põrandale osutades. „Nad on mul nii porised nagu seajalad.“

„Ärge nähke vaeva,“ ütles Kurg ükskõikselt. „Minge aga rahulikult tuppa.“

Noorukist jäid suured lahmakad jäljed põrandale, need olid nii suured, et näisid täiesti ebareaalsed.

„Elevandi jalg,“ mõtles Kurg. „Vähemalt number nelikümmend seitse.“ Ning nende jalgade pärast tekkis tal järsku mingisugune lugupidamine külalise vastu.

„Te vist pidite kusagile minema?“ küsis poiss, kui talle tooli oli pakutud.

„Ma tulin,“ ütles Kurg.

„Ah sedaviisi,“ venitas nooruk vastuseks. Ta vaatas natuke aega Kure kummisaapaid ja ütles siis:

„Teil on väärt saapad. Kalamehed käivad niisugustega.“

„Käivad küll,“ vastas Kurg mornilt.

„Ma olen siit ehituselt,“ seletas nooruk. „Meil ajas tuul öösel kraana pikali. Venitasime teist nüüd uuesti püsti, praegu panevad elektrikud seal korda majja. Mul oli siis natuke aega ja ma mõtlesin, et laseks endast õige ühe pildi teha. Niisamuti kohe laseks ennast täies pikkuses üles võtta ja saadaks vaatamiseks...“

„Et kodused näeksid ja teaksid, mis poisist saanud on,“ toetas Kurg. Talle hakkas see asjalik jutt meeldima.

„Ma olen lastekodus kasvanud,“ ütles poiss. „Saadaksin neile. Kooli saadaksin ka, las vaatavad, mis mees ma nüüd olen. Meistrid seal ikka nutsid – ma käisin tööstuskoolis –, et ei minust töömeest saa. Ma paneksin nad nüüd sündinud fakti ette.“

„Kas nüüd olete töömees valmis?“ küsis Kurg poisile suitsu pakkudes.

„Sedaviisi tundub olevat küll,“ ütles poiss, oma suurte sõrmedega paberossi mudides. „Mulle see müüri ladumine kohe istub. Päris hästi istub. Selle ametiga võib leiba teenida.“

„Ah mõtlete selle töö peale päriks jääda?“ uuris Kurg.

„Kuule, jah,“ venitas poiss. „Mina mustlase viisil elada ei taha. Ja kui töö juba hinge on läinud, ju ta siis sinna jääb“.

„See on õigus küll,“ ütles Kurg. Ta vaatas poisi lubjaseid ning määrdunud tunkesid ja nägi, et tööriietus oli poisile ilmselt väikseks jäänud, sest lühikesevõitu tunkepüksid ei ulatanud kogu jalasäärt katma. See poiss venib siis veel pikemaks ning jalg kasvab suuremaks.

„Kas te kala olete kunagi püüdnud?“ küsis Kurg.

„Mispärast te seda uurite?“ päris poiss muiates. Kurel oli valu, et see küsimus poisile nalja tegi.

„Ma mõtlesin,“ ütles Kurg sõnu otsides, „et niisuguseid sitkeid mehi oleks merele vaja.“

„See võib küll õigus olla,“ arvas poiss vastuseks. „Aga kala pole ma suurt midagi püüdnud. Ja vahet ei tee ma ka, missugune see lest ja missugune see latikas on.“

„Seal on ju suur vahe,“ seletas Kurg. „Latikas on soomkala, aga lest on niisama libe ja lapergune. Latikas on rohkem järvekala. Aga lesti saab liivase põhjaga madalikult võrkudega tõmmata...“

„See võib olla küll niiviisi...“ tähendas poiss. „Aga mind pole meri tõmmanud. Aga raamatust olen lugenud, et mõnele mehele on vesi nagu magnet. Ei tea, kas see on tõsi või teevad niisama juttu?“

„See on tõsi,“ ütles Kurg mõtlikult. „Seal pole ühtegi sõna valet. Ma tean seda omast käest.“

„Teie käite siis pühapäeviti kala püüdma,“ tähendas poiss koni kustutades.

„Kuidas juhtub,“ pomises Kurg.

Poiss pistis koni tunke taskusse ja nuuskas lubjasesse taskurätikusse oma punetavat nina.

„See kõik on jutuks hea küll,“ ütles ta siis Kurele. „Aga ma arvan, me võiksime selle pildi ära teha.“

„Ei tule midagi välja, vennas,“ ütles Kurg.

„Kuidas nii?“

„Päevapiltniku pole praegu üldse kodus.“

„Ärge hakake siin nalja viskama,“ ühmas poiss.

„Ma räägin tõtt. Ta sõitis naisega koos suvitama.“

„Kes see nüüd enam suvitab,“ urahtas poiss.

„Lõunasse sõitsid.“

„Nad peavad siis roppu raha teenima, et endale niisugust luksust lubavad.“

„Ju siis,“ lausus Kurg.

„Kas teie ei saaks selle väikese pildiga hakkama,“ uuris poiss. „Mul pole see kvaliteet nii tähtis.“

„Ei saa.“

„Mis mees te siis olete?“ küsis poiss häbematult. Aga tal tuli see lapselik uudishimu nii loomulikult välja, et Kurge ei vihastanud selline pealetükkivus.

„Ma olen koduhoidja,“ ütles Kurg tujutult.

„Muud ei teegi?“ päris poiss imestunult.

„Ei tee,“ ütles Kurg.

„See ka mõni elukutse!“

„Tööd olen ma rühmanud küll,“ lausus Kurg mõtlikult. „Aga mõnikord teeb elu niisuguseid hüppeid, et viib sind rivist välja. Nüüd istun siin ega oska millestki peale hakata...“

„Mõnikord juhtub...“ ütles poiss mõistvalt. „Tean omast käest...“

„Mismoodi?“ küsis Kurg imestunult.

„Ma ütlesin, et kõike juhtub.“

Kurg vaikis. Ta pani uue suitsu ette ning pakkus poisile.

„Kuule, ma vist hakkam astuma,“ arvas poiss.

„Tõmmake suits ära,“ ütles Kurg. Ta ei tahtnud siia tuppa üksinda jääda. Ta tahtis veel rääkida. Ta tundis, et tal on kergem, kui saab kellegagi rääkida.

„Kuskohas te elate?“ küsis ta poisi käest.

„Meil on ehitajate ühiselamu.“

„Meeste oma?“

„Mehed on ühes koridori otsas, naised teises.“

„Ah niiviisi. Kuidas te naistega läbi saate?“

„Mis mõttes?“ päris poiss.

„Ma küsin, kas te olete endale juba mõne välja valinud.“

„Kas ta pole minu jaoks natuke vara veel,“ arvas poiss rahulikult.

„Kui vana te olete?“

„Kaheksateist,“ ütles poiss.

„Siis ei ole vara.“

„Nojah, otseselt rääkides, vara pole ta küll. Mõnikord kohe on tunne, et midagi on vaja. Ju see siis armastus on. Armastust on vaja, aga naist võtta nii vara veel ei taha.“

„Noh, aga kui armastad, siis võtad naisekski?“

„Nii noorelt veel naise hästi ei tunne,“ ütles poiss asjalikult. „Naiste seas on igasuguseid.“

„On küll,“ ütles Kurg ohates. „Aga kui kord ühte armastama hakkad, siis annad inimesele palju andeks.“

„See on pime armastus.“

„Kust te teate?“ küsis Kurg ärritunult.

„Ma arvan. Kui töö juures miski südant vaevab ja vastu hakkab, ei see ole siis õige töö. Ju see armastusega samuti on.“

„Küllap vist,“ ütles Kurg vaikselts. „Peab olema küll, peab küll.“

„Mina tunnen, et inimene on nagu kellavärk,“ tähendas poiss. „Seal peab kõik klappima.“

See oli üks asjaliku mõtlemisega poiss. Ja ta polnudki

enam nii noor ja rumal, kui välja paistis. Sellega võis juttu ajada nagu mees mehega.

„Aga mis te siis teeksite, kui naine teid petab?“ küsis Kurg.

„Kust mina seda tean,“ naeris poiss. „Mul pole veel naist olnud, ja ega ma niisugust võtakski, kes hakkab ringi liperdama.“

„Aga kui ikka petab?“ küsis Kurg jonnakalt.

„Siin peab asja sisu konkreetset tundma,“ arutas poiss. „Peab selgeks tegema, kes süüdi on. Aga asjata ei tasu suurt lärmi teha...“

„Seda küll,“ kinnitas Kurg suitsu kiskudes. „Aga ma pakun teile niisuguse variandi: oletame, et te olete kalamees, olete naisega kolm aastat koos elanud, pole rielnud ega peksnud, ja äkki, ükskord ootamatult koju tulles leiaksite oma naise juurest võõra mehe. Mis te siis teeksite?“

„Sellise naisega mina küll ei elaks,“ ütles poiss.

„Aga kui ta sulle armas on? Kui juba kord üht inimest armastad, siis ei lähe ta sul iseenesest südamest ära. Sealt kisu teda nagu tangidega välja.“

„Ikka ei elaks,“ ütles poiss.

„Aga kas te naist peksnud oleksite?“

„Ei oleks,“ ütles poiss rahulikult. „Meil on muudki teha kui naisi peksta.“

„See on õigus,“ noogutas Kurg. „See on täitsa õigus. Minul ka naise peale käsi ei tõuseks. Ennem joonistan naise söega seina peale ja peksan seda, aga elusa inimese peale käsi ei tõuse...“

„Selge,“ ütles poiss täismehelikult.

„Aga kas te niisuguse naisega ühes külas elada saaksite?“

Poiss hakkas naerma:

„Koduhoidja amet on teid filosoofiks teinud.“

„Ma küsin tõsiselt.“

„Ei tea,“ ütles poiss mõtlikult. „Võib-olla saaksin ka.“

„Ma mõtlen ka, et võib-olla saaks,“ arutas Kurg. „Pea-asi kui endine töö alles oleks.“

„Selge,“ ütles poiss tõustes. Ta vaatas toas ringi ning küsis veel kord usutlevalt: „Aga võib-olla saaks siiski selle pildi kuidagi ära teha?“

„Sellest ei tule midagi välja. Tal pole aparati niiviisi seatud, et ta üldse inimest saaks täies pikkuses võtta.“

„Siis on vilets fotograaf,“ tähendas poiss otsekohelelt.

„Võib-olla,“ pomises Kurg. Need sõnad ei riivanud teda põrmugi.

„Aga raha ajab kokku,“ rääkis poiss tõsiselt. „Teeb pooli- kuid pilte ja käib Lõunas päikest võtmas.“

„Seda küll,“ kinnitas Kurg.

Poiss läks kahe pika sammuga üle toa. Kurg saatis teda välisukse ni, tuli siis tagasi ning seisis hulk aega toalävel ja vaatas tema suuri jälgi.

„Asjalik poiss,“ mõtles ta.

Ta vaatas neid jälgi ja millegipärast oli südamel kergem. See oli hea, et sai poisiga niisugust juttu ajada. Mõnikord on vaja ka niiviisi elust rääkida. Kurg läks üle toa, võttis kapi tagant kohvri ning lauvalt kiikri. Ta pani kiikri kohvrisse, vaatas toas ringi, et midagi maha ei ununeks, ning astus välja. Tibutas vihma ja tuul rebis puudelt lehti ning kusagil olid meestel võrgud tormi kätte jäänud.

ÜLIKOND

Provintsimehed on väärt mehed.

Nüüd oli Kalju siin ja tahtis ülikonda osta.

„Liiku teed?“ küsis Elmar.

„Kui raha üle jääb.“

„Palju sul on?“

„Sada nelikümmend.“

See hommik polnudki nii pilvine, kui esialgu paistis.

„Siis lähme kõigepealt kohvikust läbi, teed meile kummalegi sada konjakit ning musta kohvi.“

„Seda väikest asja ikka saab,“ naeris Kalju.

„Kolmsada konjakit, kolm teed sidruniga ja kuus või-leiba singiga,“ ütles ta kohvikus efekandjale.

„Lai pomm,“ muigas Elmar. „Sa oled rajoonilehes kõvasti haltuurat visanud.“

Kaljul läks nagu naeru täis. Mehele meeldis, kui teda kiideti.

„Kalju, sa hakkad naist võtma,“ ütlesin siis mina.

„Kes teab,“ ütles Kalju paljutähendavalt ning läks näost punaseks.

„Selle pisikese asja pärast ei maksa mehel punastada,“ arvas Elmar. Tal oli halb harjumus iga asja kohta tött ütelda. Ma küsisin:

„Kellega sa abiellud?“

„See on veel segane värk,“ naeris Kalju.

„Ära edvista!“ urises Elmar.

Kalju vaatas teeklaasi ja läks veel punasemaks.

„Noh?“ kõhatas Elmar.

Niiviisi otserünnakule poleks maksnud minna. Kalju oleks oma lihtsameelsuses nagunii kõik ära rääkinud. Kui ülikoolis käisime, polnud Kaljul kursuse ees ühtki saladust.

„Pulmad on veel kaugel,“ ohkas Kalju. „Joome, poisid.“ Jõime.

„Aga milleks siis järsku uus ülikond?“ imestas Elmar.

„On vaja.“

„Kus sa sellega käid? Kolhoosis?“

„Rajoonikeskuses kuulub ajakirjanik kõrgemasse seltskonda,“ ütles Kalju silma pilgutades. Ta tahtis nalja teha, aga see ei tulnud kõige paremini välja. Isehakanute kurb saatus.

„Võib-olla tema provintslik kõrgeausus suvatseks siis arve maksta, et me saaksime asuda suuri tegusid sooritama,“ ütles Elmar.

Kalju maksis.

Tänaval läks Kalju vehkides ees ning Elmar ütles mulle kõrva sisse:

„Katsume talle odavama ülikonna sokutada. Saame suured liigid.“ See oli eht-elmarlik arusaamine asjade tõelisest olemusest.

„Ära nii hirmsasti kätega vehi,“ märkis Elmar siis Kaljule.

„Anna andeks. Provintsi-inimese asi.“ See nali jäi natuke villaseks.

„Sul oleks viimane aeg sealt kolkast jalga lasta,“ arvas Elmar. „Enne veel, kui sammal selga kasvab.“

„Kas siin ei kasva?“

„Pole nagu märgata,“ haigutas Elmar. „Eile võtsime viina kella kolmeni. Niisugused meelelahutused hakkavad ka juba liiale minema.“

„Olen paar aastat veel,“ ütles Kalju. „Praegu on just niisugune tunne, et kõik hakkab alles huvitavaks minema.“

„Ah nii,“ ütles Elmar.

„Aga ausalt öelda, raske on küll.“

„Loota võib,“ ütles Elmar endiste emotsioonidega. Kaljuga võis niiviisi rääkida. Selles on lihtsameelsete inimeste kurbloomisuus. Ma küsisin: „Mis asi on raske?“

„Elule uut moodi vaadata.“

Rängalt öeldud. Aga igaühel meist on oma ideaalid. Ideaalidest pidavat olenema inimese paigaltõllerdamine või edasiminekuks.

„Kas sina vaatad juba uut moodi?“ päris Elmar.

„Ma ei tahtnud just öelda, et uut moodi,“ hakkas Kalju seletama ja uuesti kätega vehkima. „Õigem oleks öelda: oma silmadega.“

See on ju üks ja sama,“ naeris Elmar. „Või tahad sa öelda, et täpselt sinu moodi mõtleb veel mõni inimene?“

„Miks mitte?“ imestas Kalju.

„Ei usu.“

„Kas sina ei ole näinud ühtmoodi mõtlevaid inimesi?“ uuris Kalju.

„Sul on sellest veel vähe, et ülikoolis filosoofia ajaloo eksamiga läbi said,“ ohkas Elmar. „Ei ole hea, kui inimene nii palju filosofeerib.“

„Selle soovituset võtan arvesse,“ tähendas Kalju. Ta tahtis veel midagi seletada, aga Elmar arvas targemaks rääkida ülikonnast.

„Kas sa tahad osta tumedat või heledamat?“

„Niisuguse, millega . . . noh, ühesõnaga, soliidse.“

„Selge,“ ütles Elmar. „Tumehall, nõus.“

„Sina tead paremini,“ arvas Kalju. „Pealinna juhtiv ajakirjanik.“

„Ära tööga,“ urises Elmar.

Poes asus Elmar kohe hoogsasse tegevusse.

„See mees tuleb korralikult riidesse panna,“ ütles ta Kaljule näidates.

„Väga meeldiv,“ naeratas müüjanna. „Number viiskümmend kaks. Ilusad tumesinised ülikonnad.“

„Meile läheb hall. Umbes sajarublane.“

„Sada viis rubla. Import. Sobib?“

„Kohe selgub,“ tegi Elmar paljutähendava liigutuse.

Ta võttis müüjannalt ülikonna ning me läksime eesriide taha. Kalju kooris ennast pesuväele ning pani siis uue ülikonna selga. Peeglid andsid mehest „lühikese ülevaate“, kui ajakirjanduslikku terminoloogiat kasutada.

„Poisid, kuidas on?“ päris Kalju.

„Sa pead võimalikult kiiresti provintsi vajuma,“ tähendas Elmar. „Muidu langed filmistuudio ohvriks.“

„Tohoo hullu,“ naeris Kalju. Siis küsis ta, mis mina arvan. Ütlesin: „Osta ära. Hea ülikond.“

„Asjalik kaup,“ kommenteeris Elmar. „Halli riide tõttu ei paista su laiad puusad nii välja.“

Seda liiki ironiat oli Elmarile just viimasel ajal juurde tulnud. Eriti meeldiv see polnud.

„Maksa sina ära,“ ütles Kalju Elmarile raha andes. Elmar maksis. Kalju pani vanema ülikonna selga ning müüja pakis uue paberisse.

„Eks ole,“ ütles Elmar müüjale, „nüüd võib see mees naise ära võtta.“

Kalju läks näost punaseks. Ilmselt kipitas see naisevõtmine tal südamel.

„Naine kuluks teilegi ära,“ ütles müüja Elmari ülikonnale pilku heites.

„Seda küll,“ pomises Elmar. „Suur tänu teile.“

Tänaval ütles Kalju:

„Elmar, mis sa niiviisi lööbid minu kallal?“

„Ena mul kaunishinge,“ krimpsutas Elmar nägu. „Kas see sulle ei meeldi?“

„Asi pole siin meeldimises,“ alustas Kalju paljutähendavalt. „Ülikoolis sa niisugune polnud.“

„Suur avastus.“

Kalju vaikis kohmetult. Ta oli juba harjunud meid auto-

riteetideks pidama. Sellistel inimestel on elus hoopis lihtsam tagasihoidlikuks jääda.

„Kas liigid teeme kohe?“ päris Elmar.

„Teil on tööpäev.“

„Ajakirjanikul on piiramatu tööaeg,“ tegi Elmar olulise täienduse. „Leht ilmub alati, olgu või ülemaailmne veeuputus.“

„Ja sina?“ päris Kalju minult.

„Aega on.“ Üks lugu oli ülehomseks teha. Pühadelugu positiivse kangelasega. Sellise asja pärast ei maksa kunagi muret tunda.

„„Giganti“,“ ütles Elmar üheainsa paljutähendava sõna. Kalju tuli meile kuulekalt järele.

„Väikesed praed ja kerge konjak,“ ütles Elmar kelnerile.

Kes teab, kas see ongi hea, kui sul igas söögi- ja joogikohas kõik kelnerid tuttavad on ja sind poolelt sõnalt mõistavad. Elmarile selline küsimus peavalu ei tekitanud. Kõik mis vaja, toodi lauale. Pitsid valati kohe täis ning me võtsime uue ülikonna ja selle kandja terviseks.

„Teie vist käite siin sageli?“ küsis Kalju.

„Mitte eriti,“ oli Elmari õige vastus.

„Meeldiv koht,“ ütles Kalju. „Meil niisugust ei ole. Uut alles ehitatakse.“

„Arusaadav,“ noogutas Elmar. „Meie tänast päeva ise loomustab eelkõige vilgas ehitustegevus.“

Elmariga oli tööpoolest midagi lahti. Kaljule võis ta veel niiviisi rääkida; Kalju ei teinud sellest välja või ei saanud alati ironiast aru.

„Miks sina nii vaikselt istud?“ päris Kalju minult.

„Millal ma rohkem olen rääkinud?“

„Aga ajalehes kirjutad hästi.“

Muidu poleks ma vabariikliku lehe juurde tööle saanudki. Üldiselt on ju mistahes hinnangud üks väga suhteline värk

ja neid ei tasu kunagi eriti silmas pidada. Kuid väikest kiitust vajab ka kõige külmema südamega inimene.

Pärast kolmandat pitsi jätkas Elmar hommikul alustatud teemat.

„Juba puht ajakirjaniku-uudishimust tahan ma teada, miks sa uue ülikonna ostsid.“

Kalju ei öelnud midagi.

„Vaikid?“ küsis Elmar paljutähendavalt. Veresoon hakkas tal meelegohal tuikama juba esimese pitsi järel.

„Seda on imelik rääkida,“ ütles siis Kalju.

„Kannatame välja.“

„...et pärast omaette naerda,“ jätkas Kalju tõsiselt. „Võtame parem.“

„Enne räägi ära, siis võtame,“ ütles Elmar jonnakalt.

Kalju hakkas veel rohkem näost punetama.

„Tundsin, et on vaja osta,“ ütles ta lõpuks.

„Miks?“ päris Elmar rangelt.

„Uus riie mõjub inimesele hästi.“

„Täpsemalt!“

„Uus riie sunnib iseendas ka midagi uuendama, eks ole niiviisi?“

„Mida sa endas nüüd uuendad?“ päris Elmar muiates.

„Noh...“ ütles Kalju higist nagu pühkides. „Niiviisi ei saa ju küsida.“

„Selge,“ noogutas Elmar. „Selles on midagi sügavpsühholoogilist, alateadlikku, salapärast...“

Ta jõi oma pitsi tühjaks ega öelnud hulk aega sõnagi. Mulle polnud niisugused pausid sugugi võõrad. Järgmine lause tuli nagu loogikaõpiku järgi.

„Miks puuduvad meie lauas naishinged?“

Läksin helistasin Irmale. Elmarile oli naisi praegu selleks vaja, et nende kallal oma hambaid teritada. Kui tagasi lauda tulin, küsis Kalju parajasti Elmarilt:

„Ütle, kuidas sa nii palju kirjutada jõuad?“

„Ära parem päri.“

„Mina ei suudaks. Mul võtab seedimine hirmus kaua aega.“

„Mina kirjutan skeemi järgi,“ tõmbas Elmar suunurga vilthu. Ta suutis sellest nii rahulikult rääkida. Aga väikest valet on vist alati kergem rääkida kui suurt tõde. Isegi rääkimise juures eelistatakse kergemat raskemale.

„Ma tahaksin ka midagi selletaolist kirjutada,“ tunnistas Kalju.

„Kirjuta, kirjuta.“

„Toimetaja tahab muud moodi.“

„Toimetajad on kõik lollid,“ löi Elmar käega.

Pärast seda tuli Irma.

„Kaljukene, kallid,“ alustas ta hellitavalt.

„Ole rahulik,“ soovitas Elmar. „Sinu pärast ta seda ülikonda ei ostnud.“

„Lase ometi inimesega rääkida!“

„Palun.“

„Kuidas sa elad, Kaljukene?“

„Milline vaimukas küsimus,“ ajas Elmar silmad pungi.

„Elmar, ole, palun, viisakas!“

Elmar oli natuke aega viisakas. Natuke aega suudab iga inimene viisakas olla.

„Sa vist hakkad naist võtma,“ ütles Irma Kaljule.

„Ei hakka.“

„Oleks juba aeg.“

„Sinul oli ka omal ajal aeg. Miks te lahku läksite?“

„Nüüd ma vähemalt tean, mis asi on abielu,“ ütles Irma.

„Kas ainult selle teadmise pärast tasub abielluda?“ küsis Kalju lihtsameelselt.

„Vist mitte. Aga mõnikord kukub niiviisi välja.“

„Ei ole enam maailmas tõelist armastust,“ ohkas Elmar pateetiliselt.

„Mis asi on üldse tõeline armastus?“ päris Irma. „Kas

teda on üldse olemas? Ma võin niisamuti küsida, mis asi on üks tõeline armatuur."

„Näe, mõnikord on isegi naised vaimukad,“ möönis Elmar. „Võtame selle peale.“

Jõime.

Selle järel ütles Elmar:

„Irma, sa peaksid lapse saama.“

„Aitäh hoolitsuse eest.“

„Sulle oleks laps hädavajalik,“ kordas Elmar.

„Kui tahan, siis saangi. Ära karda, ilma lapseta ma ei jää.“

„Aga sa pead kiirustama. Praegu oled veel noor ja tugev. Võib-olla mõne aasta pärast sa enam ei tahagi last.“

„Miks sina selle eest nii muret tunned?“

„Ma kardan, et see kohvikutes istumine sind ära rikub. Kohvikus istumine on kokkuvõttes kahjulik tegevus.“

„Sina oled meile ilmekaks näiteks,“ torkas Irma.

„Jah,“ ütles Elmar hääletult.

Irma polnud sugugi loll naine. Temale polnud vaja selgitada, kustkohast kellelgi king pigistab.

„Saadan põrgu oma lastelehe,“ ütles Elmar mornilt. „Ja sõidan minema.“

„Noo?“ imestas Kalju.

„Sõidan Kaug-Põhja. Elan kolm aastat kuratlikes tingimustes. Kül. Tuul. Polaaröö.“

„Ja siis?“

„Tulen tagasi.“

„... ja kirjutad olukirjeldusi kangelaslikest nõukogude inimestest, kes raskusi kartmata...“ jätkas Irma.

Seda juttu oli Elmar mulle juba tühimuseni rääkinud. Aga sõitnud polnud.

„Kas sa mõtled seda ikka tõsiselt?“ hakkas Kalju uuesti pärima.

„Ei mõtle,“ naeris Elmar.

„Aga see on siiski väärt idee.“

„Maailmas on palju väärt mõtteid. Mis neist kõigest kasu on?“

„Noo.“

„Loomulikult.“

„Imelikult mõtled,“ kehtas Kalju õlgu.

„Uut moodi,“ muigas Elmar.

Kalju vaikus. Ainult rumalate naiste kallal võib lõpmatu-seni lõõpida. Need võtavad igasugu teravusi naljadena ja naeravad iseenda rumaluse üle.

„Kas joo me veel või läheme laiali?“ päris Elmar.

„Istume veel,“ ütles Kalju. „Teiega on huvitav juttu ajada.“

„Jutuajamised on harva huvitavad,“ ütles Elmar. „Ainult näiliselt. Huvitav on ainult tegevus.“

„Näiteks viinavõtmine,“ keeras Kalju jutu naljaks.

„See on ajaviide,“ lõi Elmar käega.

Hirmus sõna: ajaviitmine. Juba sõna on hirmus, mis siis veel nähtusest endast rääkida. Aga inimene harjub kõige-ga.

„Räägi sina ka midagi,“ ütles Kalju mulle.

„Mis ma ikka räägin.“

„Istud nagu vari.“

„Kas või.“

„Sa pole selle paari aastaga põrmugi muutunud.“

„Kas see on halb?“

„Mis harjumus see teil on iga asja kohta küsida, kas see on halb?“

„Enesekaitse-refleks.“

„Naljavend.“

„Naljavendi on elus nii vähe, et naer tuleb peale. Mil-lest see küll tingitud on, et me nii harva naljatame?“

Siis ütles Kalju ainult mulle:

„Lähme korra välja. Mul on üks salajutt.“

Elmar hakkas parajasti Irmaga vaidlema õpetajate meen-
taliteedi üle ja ütles, et see on väljakannatamatu.

Läksime Kaljuga väljakäiku. Kalju pesi kraanikausi all
nägu külma veega.

„Hakkan viinast alati vastikult punetama.“

„See on veel viina kõige väiksem pahe. Mis juttu sa mulle
räägid?“

„Ütle mulle, mis Elmariga lahti on.“

„Kas on?“

„Mulle tundub. Või olen ma provintsis elust maha jäänud.“

Ma ei öelnud talle midagi. Kalju polnudki nii rumal ja
lihtsameelne, nagu teda kursusel peeti! Elu teeb inimeste
kallal pidevalt korrektiive. Ma küsisin:

„Mis sulle siis vastu hakkab?“

„Ma ei oska seda ütelda. See on mu kõige suurem viga,
et ma ei oska endale asjade tõelist olemust lõplikult selgeks
teha.“

Ütlesin: „See on jah väga halb.“

„Kuule?“

„Noh?“

„Kas sa oled mõnikord tundnud, et sina pole sina ise?“

„Olen.“

„Mis tunne sul siis on?“

„Vastik.“

„Sellest ma sulle rääkida tahtsingi.“

Sellest tasus muidugi rääkida. Ma poleks uskunud, et
Kaljut võisid niisugused probleemid vaevata. Ta oli alati
olnud lihtsameelselt rõõmus ja lihtsameelselt edasipüüdlik.

„Kuidas ta niiviisi saab tööd teha?“

„Elmari lood on meil autahvilil.“

„Vaat, kas pole imelik vastuolu?“

„Ei tea...“

„Talle oleks vaheldust vaja.“

„Ajakirjaniku elu polegi muud kui pidev vaheldus.“

Niiviisi valetavad inimesed vastu oma tahtmist ja ilma südametunnistuse piinadeta.

Küsisin:

„Aga miks see kõik sulle nii hinge läheb?“

„Kuidasviisi ma tema lugusid nüüd loen.“

„Ma ütlesin, tal on head lood.“

„Sulle tundub see kõik nii loomulik. Olen tõepoolest provintsis ogaraks jäänud.“

„Ole rahulik.“

Mulle pole suur sõnadetegemine kunagi meeldinud. Ja ma arvan niisamuti, et kes mees on, see peab ise endaga toime tulema.

„Kuule?“ ütles Kalju.

„Jah.“

„Mida sa pead oma töös kõige tähtsamaks?“

Puhkesin naerma. Kalju oli tõepoolest hakanud liigselt filosofoerima.

Ütlesin: „Mõtteid.“

„Seda küll. Aga mind vaevab alati see, kuidas neid mõtteid serveerida.“

„Sihiteadlikult. Ja nii, et lugu ilmuks.“

„Nii lihtne pole elus miski.“

„Ära tee endale elu liiga keeruliseks.“

„Mina ei tee midagi. Ta on keeruline.“

Ütlesin: „Lähme nüüd tagasi.“ Elmar ja Irma rääkisid spordivõistlustest ja sportlastest. See on teema, mille arendamine ei nõua erilist vaimset pingutust.

„On vist aeg liigud lõpetada,“ ütles Elmar. „Otsustasime Irmaga minna jalgpalli vaatama.“

„Meie mehed mängivad viletsasti,“ arvas Kalju.

„Ajakirjanikul ei tohi olla selliseid eelarvamusi. Pealegi on jalgpall puhkuseks. Kui kakskümmend kaks meest mõttetult ringi jooksevad, siis ei vaeva niisugune vaatepilt kellegi pead.“

„Ah niiviisi,“ ütles Kalju.

Ta kutsus kelneri ja hakkas arvet tasuma. See tundus nii imelik, et Elmaril nii järsku tuli tahtmine ära minna.

„Kas sa seda polaarjoont mõtlesid tõsiselt?“ päris Kalju.

„Mis siis?“

„Ei, niisama. Võib-olla oleksin kaasa tulnud.“

„Sind ei lasta rajoonilehe juurest tulema.“

„Aga sina ütle enne, kas sa lähed või ei lähe.“

„Tahtmine on,“ ütles Elmar. See tahtmine oli tal juba õige ammu. Aga ainult niisugustest tahtmistest on elus vähe kasu. Niisama nagu ei tee kedagi paremaks väikesed valed.

„Teinekord räägime sel teemal pikemalt,“ ütles Elmar.

„Te võiksite mind bussijaama saata,“ arvas Kalju.

„Me korraldame sulle hiilgava lahkumisteremoonia,“ kinnitas Irma. Irma ja Elmar läksid ees ja rääkisid naistest. Naised ja spordivõistlused – ongi peamised suvised jutuained. Kerge ja parajal määral põnev teema. Ajakirjanikuna käsitles Irma samuti põhiliselt naisprobleeme, sest tal oli siin praktikas kinnistatud kogemusi.

„Räägi midagi huvitavat,“ ütles Kalju minule. Mis ma talle ikka räägin.

„Sa oled hirmuäratavalt vaikseks jäänud,“ imestas Kalju veel kord. „Mismoodi sa küll lugude jaoks materjali korjad?“

„Seni olen hakkama saanud.“

„Alguses oli minul küll pagana raske,“ seletas Kalju. „No kuidas sa pigistad inimesest just seda välja, mis sind huvitab.“

„Arvan, et sellega saab veel hakkama, aga küsimus on just selles, mis sind huvitab.“

„Sa võiksid mõnikord minu poole sõita,“ ütles Kalju. „Teiega juttu ajades hakkab mõte kohe liikuma. Tead, kui hirmus see on, kui mõte seisab.“

„Või ringiratast laseb,“ tegin väikese täpsustuse.

Kalju oli vanasti targutada armastanud. Aga ilmselt oli tal ka piisavalt rahutust ajudes. Niisugune äratundmine on päris meeldiv. Just siis, kui Irma oli Elmarile selgeks teinud, et poks on tänapäeva spordis anakronism, jõudsimme bussijaama.

„Sõprusvisiit hakkab lähenema lõpule,“ tähendas Elmar.
„Kas sa oled tulemustega rahul?“

„Enam-vähem,“ ütles Kalju. „Aga seal polaarjoone taga käime ära. Proovime järele, mis mehed me oleme.“

„Kas see siis veel selge pole?“ naeris Elmar.

„Minule küll mitte.“

„Rikas isikus,“ ohkas Elmar. Pärast seda hakkas Kalju kättpidi hüvasti jätma.

Ta ütles Irmale:

„Seda Elmari lapsejuttu võta tõsiselt.“

„Oh, kui hea süda sul on,“ naeris Irma. Elmar ütles:
„Aitäh liikude eest.“

„Teine kord teed sina välja,“ arvas Kalju.

„Nojah, varsti tuleb tööpoolest uus ülikond osta,“ pomises Elmar. Päris liigutav oli vaadata seda tseremooniat. Lahkumised on liigutavad ja koomilised.

„Sinu vaikimine hakkab juba liiale minema,“ ütles Kalju mulle. Ei tea, mis ta sellega mõtles. Aga Kalju seisukohti polnud ma kunagi eriti mainimisväärseks pidanud. Nüüd sõitis ta minema.

Elmar ja Irma astusid trammi, et õigeks ajaks staadionile jõuda.

Istusin tükk aega bussijaamas ja vaatasin tõtlevaid inimesi.

Oli imelik ja väga rahutu tunne.

KARGUD

Sõber komistas libedal kõnniteel, kukkus ja murdis jala-luu. Jalg pandi kipsi ning kannatajale tuli kargud muret-seda. Kargud sain ühelt tuttavalt, tal polnud neid vaja. Kargud olid veel terved ja tugevad, kuigi olid juba üht sõjas invaliidiks jäänud meest surmani teeninud.

Kuu aega komberdas sõber karkudega ringi ja muutus päev-päevalt kannatamatumaks: teda häirisid nii kipsis jalg kui kargudki, mis kaenlaalused harjumatuses hellaks tegid. Siis võeti kips maha ning sõber leidis, et kõik luud ja liikmed on kenasti kokku kasvanud. Mõne nädala liipas mees veel kepiga ringi, siis polnud õnnetusest enam jäl-gegi. Kargud jäid toanurka, seisid seal seni, kuni sõber ühel õhtupoolikul ütles: „Sa võiksid õige kargud ära viia. Ütle suur tänu ja ütle, et kui mõnikord veel õnnetus juhtub, siis palun neid asjalikke tugesid uuesti.“

Inimene on niisugune olevus, kes ikka ettepoole vaatab. Aga kargud tuli tõepoolest ära viia – mehel oli nüüd jalg jälle sirge, käies ta ei longanud, võis joosta ja hüpata. Milleks pidid need kargud enam toanurgas vedelema ja meelde tuletama seda ebameeldivust, mis oli juhtunud.

„Muidu võiksid nad siin veel olla, ega nad ju otseselt sega,“ ütles sõber, „aga nad häirivad. Nii kui silmad nurka lööd, kohe niisugune tunne, nagu ootaks sind keegi, ja mitte kõige paremate plaanidega. Eks ole?“

„Saan sellest aru.“

Võtsin kargud kaenlasse ja hakkasin minema mehe poole,

kellelt need sain. Oli õhtupoolne aeg, inimesed tulid töölt ning tänavad seetõttu rahvast täis. Mul oli vaatamist, et ma mõnele vastutulijale karkudega kõhtu või eelkäijale selga ei jookseks. Kevadel on inimesed hajameelsed, vahivad rohkem puid ja tähti kui endasuguseid, kõige tavalisemat jääpurikat sihivad kui mingisugust imeasja.

Polnud minulgi rohkem kui üks paar silmi – juba esimesel tänavanurgal tonksasin ühele endasugusele hajameelsele ribide vahele. Too kokkus, muutus maiselt kaineks ja hakkas vabandama.

„Ärge vabandage...“ ütlesin kohmetunult. „See tuli minu hooletusest.“

„Ei ole midagi,“ sõnas mees vastu. „Teil on kiire, minu aega küll, seepärast, et mul praegu aega küll on, jäingi teile jalgu. Andke andeks, kas ta sai palju viga?“

„Ta on juba terve,“ naeratasin kohmetunult. „Lähnen lihtsalt karke ära viima.“

„Noh, kiirustage, kiirustage,“ noogutas mees. Näis et ta ei uskunud mu sõnu. Ta naeratas nii kaksipidi, tõstis siis lahkumiseks kaabut ja läks edasi.

Seadsin kargud mugavalt kaenla alla, püüdsin ettevaatlikum olla ja sammusin aeglasemalt, et võimalikke ootamatusi vältida. On aga niiviisi, et kahte head korraga ei saa. Mõne aja pärast kuulsin, et mu selja taga keegi räägib:

„Kevadine aeg, küll see on hirmus. Näe, üks jälle jalga-dest ilma jäänud.“

Seda ohkavat häält toetas teine, enesekindlam:

„Olen seda alati öelnud: ei nüüdsel ajal osata enam tänavaid liivatada. Kas vanasti midagi niisugust...“

Pöördusin ümber, sest mulle ei meeldi, kui minu kulul vale järeldusi tehakse.

„Häda pole midagi,“ ütlesin kahele vanamutile ja naeratasin.

„Mida sa siin veel rõõmustad,“ ütles üks neist. „Kas me vähe oleme karkusid näinud.“

„Viin kargud tagasi, inimene on juba terve.“

„Teame neid jutte. Milleks meile sinu valet vaja. Üks või mõlemad jalad?“

„Vasak jalg. Poolteist kuud tagasi murdus, kasvas aga nii kinni, et oma nainegi ei saaks aru, et jalg on pooleks olnud.“

„Eks vist purjus peaga jälle...“ järeldas enesekindlam.

„Miks nii?“

„Nüüdsel ajal viina armastatakse.“

„Nüüdsel ajal armastatakse palju muudki,“ ütlesin selgituseks. Aga nähtavasti polnud mu selgitused kuhugi väärt, sest mulle öeldi nagu ennegi:

„Mis te nüüd aega viidate. Inimene ootab, tal on karke vaja.“

Ma ei hakanud neile uuesti seletama, sest miski minus hakkas tõrkuma ja kahtlust avaldama. Siin pidi asi ikkagi karkudes olema, mitte minus. Ma polnud seda kunagi varem märganud, et kargud terve inimese käes võivad kaasinimestes nii vasturääkivaid mõtteid ja arusaamisi esile kutsuda.

Siis, kui kargud tõin, polnud midagi niisugust: oli õhtune aeg ja keegi ei pannud mind tähele. Mõtlesin, et oleks nüüdki hea, kui saaksin märkamatu olla: miks peavad inimesed karke nähes kohe mõtlema, et õnnetus on juhtunud. Ma ei tahtnud neid niisugustele mõtetele viia. On tuhat korda parem näha naeratavaid kui surmtõsiseid nägusid. Mul seisab ikka meeles, kuidas ühel päeval kolm lõkerdavat tüdrukut ostsid leivapoest tordi ja ütlesid, et nüüd lähevad nad linnast sünnipäeva otsima. Läksid tüdrukud mööda tänavat, tort käes, ja aina naersid ning küsisid vastutulijailt:

„Vabandage, kas teil on täna sünnipäev?“

Naeris küsitav ja naersid küsijad ja naersid need, kes pealt kuulsid, ning oli tunne, nagu kõnniks kõikvõimas naer mööda linna peatänavat.

Miks pidin ma niisugusel tänaval karkudega minema ja naeru peletama?

Oleksin ma varem taibanud, oleksin võinud ju kargud riidesse või paberisse pakkida. Nüüd oli juba hilja. Aga midagi pidin ma ette võtma, sest aina kuulsin lauseid, mida ütlesid vastutulijad ja möödaminejad:

„Läheb karkudega.“

„Õnnetus on juhtunud.“

„On mõni auto alla jäänud?“

„Kellele ta neid viib, naisele või vennale?“

„Isa, vaata, kargud!“

„Kargud.“

Ma ei saanud neile kõigile selgeks teha, et mingisugust õnnetust pole enam, ja seegi, mis oli, oli ainult halb juhus.

Ma ei mõelnud enam kaua; kui bussipeatuseni jõudsin, surusin kargud endale vastu kõhtu ning trügisin bussi. Buss oli rahvast paksult täis, nagu sel ajal ikka. Toetusin seljaga vastu tagumist ust ning püüdsin karkegi selja taga hoida. Piletimüüja aga nägi, mida ma varjasin, ning palus mind enda kohale istuda. Ütlesin, et need pole minu kargud, et lähen lihtsalt karke ära viima.

„Tulge siia,“ ütles piletimüüja, „teil on mugavam. Kodanikud, tehke ruumi!“

Mul oli piinlik, et jälle kogu tähelepanu minule pöördus. Teadsin, et bussis oli raske isegi pead pöörata, nii tihedalt oli inimesi, aga kui oleksin veel karkudega trügima hakanud...

„Aitäh, lähen järgmises peatuses maha.“ See oli mu ainuke väljapääs.

„Liikuge, palun, ettepoole!“

Hakkasin vahekäigus trügima. Töölt tulnud inimesed urisid tülpinult, aga jäid otsekohe vaikseks ning tegid teed, kui nägid karke. Ma polnud sellist viisakust ära teeninud. Kogu kärarikas seltskond jäi vaiksemaks ning mulle tundus, et jälgib ainult seda, kuidas ma ettepoole trügin.

Kui enam polnud võimalik edasi minna, tundsin, et olen väsinud. Mul oli hiigi otsa ees. Ma ei teadnud isegi, oli see pingutusest või kuumusest. Mõtlesin ainult sellele, kas varsti tuleb peatus. Ootasin, et bussis läheb jälle kärarikkaks, nagu tavalises linnabussis ikka, kus sõidavad igasugused inimesed koolilastest pensionärideni ja kus aetakse juttu kõikvõimalikel teemadel, naerdakse, vaieldakse, mõnikord sõimatakse ning palgapäeva õhtul isegi lauldakse.

Aga nüüd tundus mulle, et on talumatult vaikne.

„Kas juhtus õnnetus?“

Püüdsin üle öla vaadata.

See oli keskealine naine, kuldraamides prillidega, nähtavasti õpetaja.

„Ei ole.“

„Nojah, niisugustest asjadest on parem mitte rääkida.“

„Sõber murdis jalaluu, ta on nüüd terve, lähen karke ära viima.“

Ma ei teadnud, kuidas pean rääkima, et mu sõnad tundusid tõena. Või oli mul niisugune nagu peas, mida ei saa uskuda?

„Mõtlesin, et alles viite karkusid kellelegi,“ ütles kuldraamides prillidega naine.

Ma ei pidanud enam vastu ning küsisin otsekoheselt:

„Aga miks te just seda arvate, et õnnetus on juhtunud?“

„Kas ma pean seda teile siin seletama?“ ütles naine ning jäi vait. Mul hakkas kõhe.

Oleksin tahtnud otsekohe maha minna.

„Ema, mis onul käes on?“

Ema ja lapse istmelt tuli see küsimus ja mulle tundus, et

küsite minult, mitte emalt, ja ma poleks tahtnud vastata. Oleksin võinud ainult nii öelda, et neid pole minul ega teistel vaja.

„Need on kargud,“ ütles ema.

„Mis asjad on kargud?“

„Nendega käivad inimesed, kellel jalg haige.“

„Kas onul on jalg haige?“

„Ära küsi nii palju! Vaata, kui suur kutsu tänaval kõnnib.“

„Kus?“

Sel hetkel kriuksusid bussi pidurid, inimesed haarasid tugevamini käepidemetest, et vältida ülearuseid mükse ja muhke, ja hakkasid sagima, et portfell või mapp bussi ei jääks.

Olin esimene, kes bussist maha sai.

Seisin hetke, et aru pidada, kuidas kõige lühemat teed pidi sihtkohta jõuaksin.

Siis nägin kuldraame oma silme ees.

„Miks ma kohe õnnetusest mõtlen? Kui mees neljakümne viiendal tuli, kuulsin kõigepealt koridorist karkude kopsimist. See hääl üksi käib tänaseni südamest läbi, kui kusagil millegagi vastu põrandat kopsitakse. Siis nägin oma meest... Pärast nägin veel palju niisuguseid mehi. Nüüd tulevad need... meelde... Mõistate?“

„Mõistan. Ma lähen viin kargud ära. Neid pole enam tarvis.“

Surusin kargud külje alla ja hakkasin kiiresti minema.

PÜHAPÄEVA HOMMIKUL

Ärkan hommikul vara, nii kella seitsme paiku.

Naine magab alles.

Vaatan lakke, seal pole näha midagi.

On imelik tunne.

Tean küll, mis tunne see on.

Poetan ennast tasakesi põrandale, et mitte Urvet äratada.

Naisega on mul elus kõige rohkem vedanud. Urve pole naine, vaid – nagu öeldakse – lausa kullatükk.

Seisan hetke keset tuba ja tunnen, nagu põrandalauad õõtsuksid.

Imelik tunne.

Vaatan vahetuppa.

Poiss magab. Väike mullike on teisel huule peal. Poisiga on mul küll vedanud: see pole poiss, vaid – nagu öeldakse – terve varandus kohe.

Neljakuune alles, aga juba täismehe moodi. Kui karjub, siis on terve maja kisa täis, ja kui naerab, siis naerab laia naeru nagu täismees. Sööta ei jõua teda keegi. Sööb juba – nagu öeldakse – nii kui härg.

Sellest poisist tuleb väärt mees.

Lähen kööki.

Ma ei hakka laua poole vaatama. Joon ämbriist paar kopsikutäit vett. Ei tea, kuidas võib vesi mõnikord nii magus olla kui täna. Vesi teeks nagu pea värskemaks. Joon veel ühe kopsikutäie.

Siis lähen tagasi magamistuppa, tõmban särgi selga ja kalifeed jalga.

Autojuhid kannavad meil säarikuid ja kalifeesid.

See käib meil – nagu öeldakse – töökultuuri alla.
Siis mõtlen õue minna. Seal on värske õhk. Tõmbab pea
klaariks.
Köögis langeb pilk kogemata lauale.
Seal pole midagi iseäralikku märgata, kõik on nii, nagu
arvasin.
Urve on kuldaväärt naine, õigemini ei saaks teda kullagagi
võrrelda.
Nagu öeldakse: inimesel pole hinda.
Lähen õue.
Värske õhk lööb pähe. Niisugune tunne, nagu vajutaksid
kõige suurema kihutamise peal järsku pidurid peale. Õhk
lööb nagu puuga pähe. Aga selle eest on mõne minuti
pärast juba parem.
Istun trepil.
Kuulan, kuidas kuldnokk laulab.
Tegin talle puuri, ehk – nagu linnas öeldakse – muretsesin
vaba elamispinna. Pole siis nüüd ime, et lind laulab.
See võtaks igaühe laulma.
Ilus lind. Kus on ikka suled! Ja kus on ikka hääl!
Mis on Tennesaar või Leelo Karp tema kõrval? Ütleksin:
tühi koht.
Või mina ise? Püüan ka mõnikord häält teha.
Aga parem on siinkohal mitte võrrelda. See tekitaks –
alamõdulisi mõtteid.
See imelik tunne on kogu aeg hinge peal.
On kange tahtmine midagi teha, võib-olla läheb siis see
tunne üle.
Võtan kuuri alt kirve ja lähen puuriida juurde.
Lõhun õige puid.
Teen puud hästi peeneks, siis pole Urvel vaja enam väikese
kirvega toksida.
Pagana vähe olen naisele head teinud, kui nüüd mõtlen.
Mis see armastus üksi on, kui sa muud head ei tee.

Armastan Urvet. Kuidas saabki niisugust naist nagu Urve mitte armastada.

Üleaisa – nagu öeldakse – ma ei löö.

Puulõhkumine võtab highi otsa ette.

Ometi pole see mehele raske töö. See kõik tuleb sellest... imelikust tundest.

Tunnen, et peas ka nagu lõhutakse puid. Seal taotakse midagi.

Istun paku peale ja puhkan.

On väga ilus hommik. Loodus – nagu lehtedes kirjutatakse – on juba pidurüüs.

Muld lõhneb.

Seal – üle aia – kaevab vanamutt peenraid.

Imelik, et ta pole täna veel minuga rääkinud. Temal tuleb see jutt nagu jooksvalt lindilt. Mõnele on looduse poolt antud hea suuvärk, eriti naistele.

Siis lõhun veel mõned pakud, aga tunnen, et see töö ikka hästi ei lähe.

Peas lõhutakse puid edasi. Imelik, nagu oleks terve pea vaiu täis.

Istun jälle.

Nüüd alustab vanamutt juttu.

Ütleb, et ma olevat pühapäeva kohta õige virk meesterahvas.

„Tuleb nii välja,“ arvan.

Vanamutt räägib edasi. Jutuga on temal – nagu öeldakse – alati sada peal.

Ajan meelsasti juttu. Ei tea, miks, aga täna mulle meeldib, kui vanamutt minuga räägib. Tähendab, minul ikkagi mingi väärtus on. Vahetevahel tuleb niisugune alaväärsuse tunne peale. Noh, ja siis tahaksid igale inimesele head teha, et jutt on veel igavam kui selle seltsimehe oma, kes perekonnaseisuametis inimesi paari paneb. Vanamutt räägib lillejuurikatest, lihavõttepühadest ja reumahaigusest.

Ütlen aeg-ajalt: "Jah, nii see on."

Niimoodi meie jutt edeneb.

Siis lõhun veel mõned halud peeneks.

Mõtlen parajasti, kas viin kööki ka puid või mitte, kui näen Urvet trepile tulemas.

„Tule taevas appi,“ ütleb Urve ja naerab. Urve on mul tõepoolest hindamatu väärtus.

„Täna on pühapäeva hommik,“ ütleb Urve. Ta tuleb minu juurde, paneb käe õla peale ja tahab mulle silma vaadata. Mina vaatan maha. Või nagu öeldakse: naelutan oma pilgu maamulda.

„Oh sind küll,“ ütleb Urve, „mine vaata, kapis on veel pool...“

„Mul pole häda midagi,“ ütlen siis, ja tahan uut pakku hakkama sättida.

„Murjam niisugune,“ sakutab Urve mind juustest. „Võiksid näogi ära pesta. Oled nii sasiatud olemisega.“

Lähen siis naise järel tупpa.

Tema kallab külma vett pesukaussi ja jääb siis, käterätik ettesirutatud kätel, ootama, kunas ma pesnud olen. On aga hea külm vesi. Teeb mind värskemaks. Mõtlen, ehk hakkab see tunne nüüd mööduma. Mõtlen: see on viimane kord, kus ma niimoodi – nagu öeldakse – kurve sirgeks sõitsin. Mul on naine, on pere, raha peab hoopis kasulikuma peale kulutama.

„Kaua sa seda vett nüüd loobid, põrand juba ujub,“ ütleb naine.

Mina kuivatan nägu, tema hakkab põrandat kuivatama.

„Ma oleksin võinud ise kuivatada,“ pomisen.

Urve vaatab mind ja hakkab jälle naerma. Vist näen täna koomiline välja.

„Kas on vaja midagi teha?“ küsin.

Urve nägu väljendab – nagu öeldakse – ristsõnamõistatust.

Ta ütleb: „Sa oled täna kahejalgne abivalmidus.“

See kõik tuleb sellest pagana tundest.

„Sa jääd poisi juurde, ma käin turul ära,“ ütleb siis Urve. Ma ei tea isegi, miks selle ettepaneku üle heameelt tunnen.

„Jään küll,“ ütlen. „Kuskohas kuivad lapid on?“

Lapid ripuvad ahju ääres.

„Kui poiss karjuma hakkab, pista lutt suhu,“ seletab Urve.

„Küll mina juba temaga hakkama saan,“ on minu vastus.

Urve seab ennast korda. Vaatan teda vilksamisi. On alles naine! Huvitav, kas kõik mehed niiviisi oma naistest lugu peavad?

Enne kui ta minema hakkab, vaatab ta mulle uuesti silma ja ütleb:

„Kui väga valutab, siis võta kapist.“

Ta ütleb seda nii mõistvalt, et minul lähevad need sõnad otse südamesse.

„Pole mul vaja midagi,“ pomisen. „Sai seda isegi ülearu võetud.“

„Juhtub,“ ütleb Urve. Et ta ka midagi rohkem ütleks. Ootan, et ta mõne kõvema sõna veel ütleks, oleks kergem.

Aga tema ei ütle.

Siis ta läheb.

Mul on siis eileõhtused näod silme ees. Alguses olid kõik omad poisid, palgapäeva-bussijuhid. Hiljem enam nägusid ei mäleta, oleksid nagu mingisugused lamedad plaadid reas seisnud.

Ja nüüd on see pagana tunne. Lähen ja vaatan end peeglis. Kõige hullem pilt see pole, kuigi peegel – nagu öeldakse – näitab inimesele tema tõelise palge.

Võib hullemat oletada. Ainult natuke uimane välimus.

Siis hakkab poissi valvama.

Esialgu ta magab.

Aga mina millegipärast sooviksin, et ta häält teeks.

Või end märjaks teeks.

Siis saaksin – nagu öeldakse – oma võimeid maksimaalselt rakendada.

Ootan.

Aeg venib raskelt, vist sellest, et pea on raske. Aga ma ei tee seda, mida Urve soovitas. Ma olen tugev mees.

Lähem võtan parem kapist tüki soolast liha ja närin seda. Teeb südame tahedaks.

Lõpuks sünnib see, mida ootan.

Poiss teeb häält.

Algul tasakesi, või – nagu öeldakse – madalatel tuuridel.

Lähem ligemale ja kiigutan voodit.

Poiss tõstab häält. On aga mehel hääl: puhtad toonid!

Pistan talle luti suhu, aga tema ei taha, sülitab välja.

Ja uuesti karjuma. Nüüd – nagu öeldakse – vajutab gaasi põhja.

On teine end nähtavasti märjaks teinud.

Kontrollin. Nii ongi.

Hakkan lappe vahetama. Poiss lõugab. Niikaua lõugab, kuni kuivad lapid saab.

Siis on rahulik, vaatab lakke ja naeratab.

See teeb minulgi meele paremaks. Eks ta sellepärast naeragi, et mina talle kuivad lapid panin. Tundub, et see pagana tunne hakkab niiviisi, rahmeldades, kaduma. Minu meelest on need väga targad sõnad, et töö löi inimese.

Mõtlen niiviisi ja ootan, mis edasi saab.

Viin märjad lapid pesukaussi.

Loputan lapid läbi ja panen nõõri peale, sinna, kust ma kuivad võtsin.

Ootan, mis edasi saab.

Õeldakse, miski siin maailmas ei püsi paigal.

Nii ka poisiga.

On läinud mõni aeg, kui kuulen, et jälle tõstetakse häält. Astun ligemale, et vaadata, mis on juhtunud.

Alguses häälitseb teine tasakesi, või – nagu öeldakse – tiksub.

Aiman, et nii see ei lõpe. Tunnen oma poissi.

See on alles eelproov.

Söötmisest ei rääkinud Urve midagi, vist pole see aeg.

Pistan poisile luti suhu, las närib. Aga poiss – nagu öeldakse – ei lase ennast tõmmata.

Viskab luti eemale, et suu oleks vaba, ja hakkab häält tõstma. Kerkib teine nagu heliredelit mööda ja varsti on laulupidu lahti.

Kas on võimalik, et lapid on jälle märjad?

Korraldan revisjoni: hakkam poissi lahti harutama.

Selle töö pealt siis Urve mind tababki.

„Oota, tulen nüüd ise,“ ütleb ta. Läbi poisi kisa on see mulle vaevalt kuulda.

„Tal on lapid märjad,“ ütlen. „Panen kohe kuivad.“

„Siin pole need ainult märjad,“ naerab Urve ja püüab mind voodi juurest eemale nihutada.

Ma ei liigu. Täidan oma kohust lõpuni.

Nüüd tunneb minugi nina, et poiss pole ennast ainult märjaks teinud.

Seal on midagi tõsisemat lahti. Pühin poisi korralikult puh-taks. Urve püüab ka vahele aidata.

Siis panem jälle kuivad lapid. Nii osavalt, nagu oleksin seda tööd iga päev teinud.

Urve vaatab mind kõrvalt, aiman, et ta naeratab.

Poiss vaatab ka mind ja – nagu öeldakse – särab täies hiilguses. Viin mustad lapid kööki pesukaussi ja tunnen, et olemine hakkab nagu endistesse rööbastesse minema.

Inimese tunne – nagu öeldakse – tuleb jälle kehasse tagasi.

PUNASED VAHTRAD

Ma olen kalurikolhoosi raamatupidaja ning mul on närvid natuke läbi. Seal pole midagi imestada – olen neli aastat kaevikutes kuulide vingumist kuulnud, sõja algusest lõpuni läbi teinud. Ma tulen igal hommikul tööle täpselt. Punkt kell kaheksa hakkab arvelauaga klõpsutama, dokumentides sorima, arvutusmasinaga ragistama. See viimane riistapuu valetab õige sagedasti. Ma olen sellega harjunud.

Ma olen ka sellega harjunud, et Lepp igal hommikul hiljem tööle tuleb, eriti nüüd sügisel. Mõnikord teeb hinge täis niisugune hiline mine, eriti kvartali lõpus.

Ma tean, miks ta hilineb, südames on see mul kõik selge ja puhas, aga närvid ei pea mõnikord vastu, siis ütlen talle päris ägedalt.

Ma võin teile rääkida, kuidas see juhtub.

Lepp hakkab oma kingadega ukse taga kaapima mõned minutid pärast üheksat. „Ma jäin hiljaks,“ ütleb ta mantlit maha võttes. Enne seda on ta lauanurgale pannud kimbu punaseid vahtralehti. Ma vaatan temale üle prillide, köhatan ja ei ütle sõnagi. „Tuul on väljas vali,“ ütleb Lepp, „kisub puud paljaks.“

„Mis see minusse puutub,“ vastan rahulikult.

Siis hakkab Lepp unistama.

„Ma ei tahaks, et see kõik nii kiiresti kaoks,“ ütleb ta aknast välja vaadates.

Ausalt öeldes, mulle on kuidagi võõras või ebamugav, kui mees hakkab niiviisi unistama. Ma saan aru küll, et õues

on praegu ilus aeg. Need vahtrad üksinda on juba selline vaatepilt, et teeb südamealuse imelikuks. No vaat, neid vahtraid Lepp siis vaatabki ja arutab niiviisi:

„Sügis. Sa vaata, millised värvid. No küll tahaks ise praegu kunstnik olla.“

Ma kisun suitsu ja tõrjun ta unelevat meeoleolu pisikese irooniaga.

„Praegu tahad kunstnik olla, varsti kolhoosi esimees, varsti linnapea. Ohoo! Kõrge lend, Lepp-linnuke.“

„Ei taha,“ ütleb Lepp vastuseks.

„Mida sa siis tahad?“ küsin uuesti.

Lepp vaatab aknast välja. Puude rivi algab otse meie akna alt ning viib mere poole.

„September, punaste vahrate kuu...“ kordab Lepp omaette.

„Arveametniku emotsioonid,“ mõmisen endamisi rusikasse, ikkagi nii valjusti, et Lepp kuuleks.

Lepp ei tee midugi niisugusest vihjest välja. Ta läheb kapi juurde, tõmbab uksepoole lahti, hakkab oma juukseid kammima. Ukse sisepoolel on peegel, sealt siis on mulle Lepa hallide silmadega nägu ja hallid hõrenevad juuksed näha. Ta on küll alles viiekümne viiene, aga juuksed juba hallid. Ütles, et Luki all olevat esimesed hallid saanud. Kaks venda olid tal seal ühel päeval lume peale puhkama jäänud.

Nojah, niiviisi ta oma juukseid seal kohendab, veab teisi ikka rohkem viltu üle pealae, et paljas pealagi näha ei oleks.

Pean oma kohuseks püsti tõusta, käed tasku panna ja talle teatada:

„Inimeses, ka vananevas, peab kõik olema ilus, nii nägu kui riided... Kuidas edasi läks?“

„Sa ütlesid peamise ära,“ lausub Lepp ja lükkab kapi-ukse kinni. Aga enne seda jõuan ma midugi peeglist veel

kord ta häbelikku muiet näha. Üle viiekümne mees, too peaks ju asjalikum olema.

„Täna sa puudrit ei pannudki?“ küsin surmtõsiselt. „Kui nüüd naine juhtub siia tulema, missuguse näo sa siis teed?“

„Kas siis nägusid peab tegema?“ küsib Lepp, aga ma näen, et ta silmis on kerge hämmeldus. See on alati nii- viisi, kui me tema naisest räägime.

„Mulle ei meeldi tehtud näod,“ ütleb Lepp.

Selle peale küsin muidugi, et mida ta ennast siis nii hoolega nokib ja kammib. Nagu kana puhastab sulgi. Tegelikult olen ma Lepaga täiesti ühel nõul. Tehtud nägusid ma ei kannata. Muidugi igaühe isiklik asi, kas ta pead otse või viltu hoiab, kas ta ennast värvib või mitte, aga kui sa inimese näos enam silmi ei leia, siis on asi küll käest ära.

Silmades on ju terve inimene.

Siis ütleb Lepp, et tema igahommikune silumine ja klanimine käib töökultuuri alla.

See moment hommikust ongi kõige kriitilisem. Niipea kui Lepp töökultuurist rääkima hakkab, kihvatab mul tavaliselt meelde, et Lepp igal hommikul üle tunni hiljaks jääb. Kuigi ma tean, et ta ei saagi täpselt tulla, ei suuda ma ennast mõnikord taltsutada ja löön päris tugevasti rusikaga vastu lauda:

„Töökultuurist ei maksaks sul tõepoolest rääkida. Tead õige hästi, et on kvartali lõpp, aruannete aeg . . . aeg, aeg, aeg on kallid.“

„Tean,“ ütleb Lepp tasa.

Kui ta seda ei ütleks, jääksin rahulikuks. Aga ta ütleb selle sõna alati, ning ma ei suuda jätta müristamata:

„Kui tead, siis ära suud lahti tee. Kas tead, mis asi on distsipliin, dist-sip-liin?“

Ja lähen ise üleni punaseks, mu nõrgad silmad valguvad verd täis ning ma usun, et ma meenutan suurt ja vihast konna. Ma võtan laualt kuivatuspressi, vehin sellega nagu

mõõgaga, nagu sõjamees, ja ma usun, et sel hetkel on mul vähe ühist kõige tavalisema kolhoosi kõige tavalisema raamatupidajaga.

„Töökultuur, ohoo,“ müristan veel valjemini. „Kits kärneriks, rebane kanakarjaseks, kas nii, Lepp . . . linnuke?“

Lepp istub liikumatult nagu vahanukk. Ta ei ütle ühtki sõna. Tal pole vaja midagi teha või ütelda, sest ta teab sama hästi kui mina isegi, et mu viha varsti möödub ja me peame koos seda kolhoosi suurt ja keerulist ning väsitavat arvepidamist edasi.

„Kui nii veel edasi kestab, ma lasen su vallandada,“ puhun veel hingeldades, ja see on ka kõik, milleks ma suuteline olen. Ma panen kirjapressi laua peale tagasi. Mu käed värisevad närviliselt, nagu oleksin ma just praegu oma elu kõige suurema vapustuse üle elanud. Ma vajun jõuetult toolile, istun seal nagu läbipekstu, ja vaikselt kontoritoas pole sel hetkel mitte midagi muud kuulda peale herilase pirina ning minu kähiseva, raske hingeldamise. See istuv eluviis on mõjunud. Aastate eest, kas või rindelgi, sai ööpäevas parkümmend tundi ühtesoodu rassitud, aga niisugust haiglast hingeldamist küll polnud. Vanadus.

„Lase herilane välja,“ ütlen Lepale ohates.

Lepp lükkab akna lahti ja vaatab, kuidas herilane sumisedes ära lendab. Pärast seda lükkab tuul muidugi ukse lahti, tõmbetuul veab dokumendid laualt põrandale ning tassib nende asemele aknast sisse punaseid vahtralehti. Nii punaseid, et silmadel hakkab valus.

„Pane aken kinni,“ palun Leppa.

Pärast korjab ta kõikvõimalikud arved, ülekanded, saatelehed ja avaldused põrandalt kokku ning seab need tagasi laua peale nii, nagu need seal enne olid. Siis korjab ta vahtralehed kokku, võtab needki, mis hommikul ise kaasa tõi ja paneb vaasi. See on silmipimestav bukett meie vahel laual.

Lepp jääb ootama ja kuuleb, kuidas ma hingeldan. Nii-
sugusest muusikast ta vaevalt küll midagi head leiab.

„Mida ma teen?“ küsib Lepp.

„Tööd,“ ohkan väsinult. „Kalakombinaadi arved on läbi
kandmata.“

Lepp hakkab tööle. Ma vaatan kella, see on kümme.

„Pärast võta kokku,“ ütlen Lepale. „Vaata, kas klapib.“

Ma ajan end toolilt püsti, tõmban käega üle punetava
otsaesise, kohendan prille ja lähen toast välja. Ma ei saa
sel hetkel toas olla. Mul on häbi oma nõrkuse pärast. Ma
ei suutnud end jälle taltsutada, ütlesin päris vihaselt. Lepp
muidugi aimab, kuhu ma praegu lähen.

Ma seisan esiotsa mõned minutid trepil. Merelt puhuv
külmavõitu tuul jahutab nägu, ma tunnen, kuidas õhetus
pikkamisi kaob. Ning ma ei hingelda enam. Aga see kõik
on vaid tühine väline avaldus. Südamel on raske.

Sel hetkel peaksin ma tõepoolest endast võitu saama,
aga ma ei saa. Kui ma tugevam oleksin, oleks mul pärast
kergem.

Aga ma sean sammud üle tee. Kioskimutt tõstab seal
parajasti oma putkal luuke maha. Igal hommikul lööb
ta just sel ajal, kui mehed merelt tulevad, oma poe lahti.
Valget viina ei tohiks ta seaduse järgi müüa, aga
temal on sportlase verd – riskeerib, ja tegutseb seetõttu
edukalt.

Võtan sada viiskümmend valget ja võileiva vorstiga. Viin
hakkab soontes surisema ning veri tõuseb näkku.

Ma ei tea isegi, kas mul on sel hetkel kergem või on see
ainult enesepetmine. Aga ma lähen nüüd kontorisse tagasi
ja võin mõnda aega rahulikult tööd teha.

Lepp klõbistab arvelauaga, kraabib tinti paberilt maha
ja ei tõsta laualt pilku. Sest ta teab, et nangunii hakkab
mina esimesena rääkima. Ükskõik millest. Ja seda teab ta
muidugi samuti väga hästi, et ma käin viina viskamas.

Kui ma aeg-ajalt sügavamalt hingan, tunneb ta kindlasti viina sooja, lääget lõhna.

Kui kaine oled, pole selline vastikult lääge lõhn kuigi meeldiv isegi viinaarmastajale.

Aga Lepp ei tee sellest välja, ta jändab oma kalakombinaadi arvetega ning teeb näo, nagu poleks neist dokumentidest tema jaoks üldse mitte midagi tähtsamat tervel maailmal. Ta on korralikkuse etaloon.

Ma tean seda ammugi, et ta praegusel hetkel ennast põrmugi süüdlasena ei tunne, vastupidi – vaiksest muigest tema suunurgas aiman, et Lepp peab peent naeru.

Kui keegi meid juhtuks sel hetkel vaatama, siis jääks sellele kindlasti mulje, et see herilane, kes enne välja lasti, on toas alles ning tiirutab nüüd minu pea ümber.

Ei ole elus midagi raskemat ja tüütavamat ootamisest. Ma ootan ja ei jõua ära oodata.

Ma taban hetke, kui Lepp vaevaltkuuldavalt kõhatab, et siis küsida:

„Kas sa tahtsid midagi ütelda?“

„Ei midagi,“ lausub Lepp pead tõstmata.

„Ma mõtlesin, et järsku tahtsid.“

„Ei tahtnud. Mul pole aegagi praegu kõrvalistest asjadest rääkida.“

Noh, sellest piisab juba küll ja küll, et päeva pikk rong oma vanadele rööbastele tagasi jookseks. Mõne minuti pärast on meil mõlemal keelepaelad soojaks räägitud ning siis rabistame neid vaimukusi nagu haavleid kaheraudsest jahipüssist. Me teame neid ilmaasju pagana hästi. Ainult elukauged kirjanikud või ajakirjanikud võivad suure suuga ja häbenemata seletada, et arveametnikud on kuivad ja elukauged numbrimaalijad.

Eks meilgi ole oma emotsioonid ning elukogemused. Ja kui ma Leka näkku vaatan, siis ma mõnikord lausa imestan, kuidas viiekümneaastasel mehel juba nii palju kortse näos

on. Aga seal on ühtlasi terve elulugu – kõik aastad, haigused, rõõmud ja raskused on oma jälje jätnud.

Aga sellele vaatamata käitub Lepp nagu poisike. Või siis kukub unistama nagu seitsmeteistkümneaastane tüdruk. Niisugused unistushetked käivad tal hooti – ma oskan neid ette aimata: enne seda hakkab ta neid punaseid vahtralehti laua peal vahtima, pilgutab silmi ning teeb näo, nagu arvutaks.

Mõnikord koputan siis pliiaitsiga lauanurgale, et mees maisesse maailma tagasi tuua, aga tavaliselt ei katsugi ma Lepa siseellu tungida.

Mõnikord ei suuda ta ennast üldse tagasi hoida, võtab vaasist vahtralehe, keerutab seda käte vahel ja pomiseb midagi omaette. Ma tõusen siis tavaliselt ja lähen koridori suitsu tegema. Jätan ukse nimme irtakile, ning siis kuulen, kuidas Lepp omaette räägib:

„Ilus leht... ümmargune leht... sinine leht on vaht-
ral... vahtraleht on punane, isa...“

Ma suitsetan kaua, kuigi tean, et tööd on palju, aga ma ei suuda teisiti.

Kõnnin koridoris ning Lepa õnnest ja unistustest lapsik nägu on mul kogu aeg silme ees.

Kui ma tagasi lähen, on Lepp kohusetundlikult laua kohal kummargil. Mingisugune vaikne häbelikkus on ta näol, ta ümiseb midagi omaette ning askeldab nagu mesilane.

„Sinu hoolikus jääb järgnevatele põlvedele igavesti suureks eeskujuks,“ ütlen laua taha istudes.

„Geenius – see on üheksakümmend üheksa protsenti tööd,“ seletab Lepp.

„Kui ma pensionile lähen, kirjutan sinu eluloo, keegi ei tunne sind paremini.“

„Täna, täna,“ ümiseb Lepp silmi vidutades ning kella uurides. Ma tean: varsti algavad tal uued katsumused.

Kümme minutit enne üht tõuseb Lepp laua tagant ning

läheb kapi juurde, tehes näo, nagu tahaks ta sealt mõnda dokumenti kätte saada.

Ma saan väga hästi aru, et tegelikult vaatab ta peeglisse.

Ma ei ütle sõnagi. Ma teen näo, nagu töötaksin kui kurt ja pime.

Lepp võtab taskust kammi ja silub juukseid üle pealae. Jumal, kuidas ta seda paljast pealage häbeneb. Mina pole oma kolba vastu kunagi sellist lugupidamist avaldanud, kuigi mind võib juba varsti kiilaspeaks nimetada.

Aga Lepp veab neid karvu ikka vasakult paremale, askeldab nagu kass poegadega, ning näost, mis peeglist näha on, kui ma altkulmu piilun, võib lugeda, et ta saavutatuga sugugi rahule ei jää.

Kui ta eriti agaraks muutub, siis mõnikord pean muidugi oma kohuseks ütelda:

„Kahju, et mul lakki kaasas ei ole, teeksime sulle mõned püsilained.“

Pärast seda vaatan hulk aega aknast välja, sest ma ei taha Lepa häbelikult õhetavat nägu vaadata.

Ent kella üheks on ikkagi kõik kombes.

Nad tulevad iga päev ühel ajal, nii täpselt, et selle järgi võiks isegi raudteevaht oma kella õigeks seada.

Te peaksite nägema Lepa nägu sel hetkel, kui koridoris hakkavad sammud kostma. See on lapse, mitte viiekümneaastase mehe nägu.

„No-ooh,“ suudab ta üksnes öelda. „Nüüd on nad kohal.“

Siis tulevad minu jaoks päeva kõige rõõmsamad ja kõige raskemad hetked.

Järsku on tuba lapsi täis. Kui silmad kinni panna, siis on tunne, nagu oleks tuppa lennanud mitu pesatäit noori pääsukesti ning kevadehäälled septembrisse tagasi toonud.

Ma ei suuda seda kuidagi uskuda, et Lepal ainult kolm last on, sest tuba jääb äkki kitsaks ning kõik käed ja jalad on järsku lapsi täis.

Lepp püüab iga lapsega rääkida, igale küsimusele vastata, lapsed ronivad talle sülle ja kukile. Lepp aga muudkui naerab ja kordab: „Oh teid, käblikuid!“

Ei tea, kust ta selle sõna on välja võtnud.

Lepa naine naeratab häbelikult nagu meeski – nad on mõlemad nagu noored armastajad – ning tõstab lapsed isa sülest ära, et see lõpuks süüa saaks.

Siis on järg minu käes. Ma ei näe järsku muud kui helesiniseid lapsesilmi. Pole maailmas midagi nii puhast ja armsat kui lapsesilmad.

Ma tunnen oma tugeval kortsulisel kaelal pehmeid käsi, tunnen lapse sooja hingeõhku oma suu juures ja väikeste jalgade kärsitut põtkimist kõhu peal.

Sel hetkel on mul imelik, ühteaegu valus ja hea tunne. Nagu oleks süda sooja liiva sisse pandud: ma tunnen soojade terade imelikku torkimist.

„Lapsed, istuge vaikselt,“ palub Lepa naine.

Seda ei kuule vist keegi. Ma naeran ühtesoodu, nii et silmad on märjad ning higi tuleb otsaette, mu hääl läheb suurest rääkimisest kähedaks, aga seda ei pane ma tähelegi. Tavaliselt ei lõpe asi enne, kui panen end põrandale neljakäpukile, lapsed ronivad mulle selja peale, taovad rusikatega vastu turja, ning siis mängime vedurit.

Pärast istun toolil, hingeldan ning pühin higi ja naeran laginal, vaadates, kui naljakad ja nupukad need Lepa jõnglased on. Sel ajal on lapsed juba Lepa kallal. Nad ripuvad tal kaelas nagu õunad oksa küljes: vallatusest säravate silmadega, punaste põskedega.

„Pintsakul on varsti nõöbid läinud,“ ohkab Lepp ja naeratab häbelikult naisele.

„Ütle neile ometi, et nad vaiksemad oleksid,“ palub naine.

Siis teeb Leppki tõsisema näo ning ütleb suunurgast...:

„Pahad lapsed viib kurg minema. Kaugele, kaugele...“

Aga seda lauset on need jõnglased oodanudki. Nad riputavad end uuesti Lepa kaela ja igaüks nõuab õigust:

„Isa, mina ei ole paha laps.“

„Ei ole, ei ole,“ seletab Lepp ja naeratab kohmetunult. Siis naerab nainegi, ja nad on jälle mõlemad nagu väikesed häbelikud lapsed.

Lepp õhetab näost, kohendab riideid ning tõmbab salkus juukseid siledaks.

Ma saan aru, et nad tahavad hetkeks kahekesi olla. Ma lähen jälle koridori. Ma tean, naine hoiab Lepa suurt kätt peos ning vaatab talle otsa oma pruunide pehmete silmadega.

Niiviisi seisavad nad seal üksteise vastas nagu kahekümneaastased. Mina seisan välisuksel, vaatan ruskavaid vahtraid ning tunnen südame all rahutut pitsitust. Me ei jää kunagi vanaks, sest noorus elab meis edasi tuhandetes mälestustes ning tuletab ennast nii sageli meelde.

Ma lähen tuppä tagasi, kui lastele jakke selga pannakse.

Lepp sunnib nüüd lapsi vähekeseks istuma, et nad higistena tuule kätte ei jookseks.

„Aitab teile, käblikud,“ pomiseb ta omaette.

Siis tõstab ta kõige väiksema kukile, tüdrukutirtsud ripuvad ta mõlema käe otsas – niiviisi hakkab see killavoor liikuma.

Aga enne seda ütleb siiski igaüks mulle head aega.

Ma hoian peos nende väikesi, sooje käekesi, ning siis on tunne, nagu jookseks mingi valus soojus läbi mu vana, jaheneva keha.

Pärast vaatan ma aknast, kuidas nad lähevad mööda vahtrate alleed mere poole. Nad lähevad veel jalutama.

Ma vaatan naist. On midagi äraütle mata kaunist selle naise kõnnakus. Kui liigutuste ilust räägitakse, tuleb mulle alati Lepa naise kõnnak meelde. See on nii tabamatult kerge ja nõtk.

Lapsed jooksevad ringi nagu pisikesed põrnikad, igaühel

vahtralehed pihus. Neid hoitakse ees nagu mõõkasid –
eredad, kirjud vahtralehed.

Lepp viipab lastele trepi pealt. Siis tuleb ta tuppa, vaat-
tab aknast neile järele ja muigab endamisi ning pool-
häbelikult.

„Oh teid, käblikuid,“ ütleb ta vaikselt, istub laua taha
ning naeratab uuesti endamisi.

Ta ei saa veel tööle hakata, ta vaatab ikka veel oma
väikesi Leppasid, kuidas need nüüd juba päris kaugel
nagu kolm punast täppi ringi lasevad.

„On sul aga vedanud,“ ütlen Lepale.

„Mis seal...“ lööb Lepp käega ning püüab heameelt
oma kortsudesse peita.

Lepp vaatab endiselt aknast välja, kuigi nüüd pole sealt
enam ei naist ega lapsi näha, on ainult punased vahtrad
ja kollakaskruusane tee, mis lõpeb kusagil meres.

„Aga sina ütlesid mulle: ära võta enam naist...“ sõnab
Lepp mõtlikult. „Et olen vana...“

Rohkem me ei räägigi.

Ma tõusen laua tagant ning enne veel, kui jälle asjalikult
töö kallale hakata, lähen suitsu tegema.

Aga ma ei arvanud sugugi, et Lepp naisevõtmiseks vana
on. Ma mõtlesin ainult, et süda pole enam see mis varem.
Tuled sõjast ära, hallid juuksed peas, oled ühe päevaga
mõlemast vennast ilma jäänud. Naine pommitamisel surma-
saanud koos kahe lapsega.

Sellepärast ma arvasin, et süda pole tal enam kõigeks
võimeline. Aga ei lepi vist inimese süda ainult murega, on
ikka rohkema jaoks loodud.

Seda on mul endalgi raske taluda. Eks Lepp jäi hommikul
laste pärast hiljaks, aga mul kargas hing täis. Ma ei taha
mõelda, et see oli kadedusest. Seda on nii raske mõelda.

Niisugusel septembripäeval, punaste vahtrate aegu, olen
ma ise kahekümne aasta eest pojata isaks jäänud.

EMAD EI UNUSTA

Suvehommiku kaste on soe.

Ta läks üle hõbedaselt läikiva õuemuru paljajalu. Jäljed jäid temast maha – tuhmid ja ebamäärased, nagu oleks keegi lumes sumbanud. See oli vanasti, kui jalg astus kergelt ja keha oli üks suur tahtmine tantsida või hüpata. Nüüd läks ta aegamisi – aastad olid jalaastumise vaevaliseks väsitanud ning sammu lühikeseks ahendanud.

Kaugele polnud minna. Rukkipõld oli otse üle õue siinsamas metsaveerul nagu kollane, vaikselt laineid veeretav järv. Põld oli nii ligidal, et talvel nägi ta öösiti oma aknast, kuidas jänesed kuuvalgel orast kaapisid, augusti lõpul imbus aga vilja küpse lõhn tubadesse, kadudes pikkamisi alles seejärel, kui hakid põllult ära veeti. Nii ligidal elas ta põllule.

Rukis ulatus nüüd silmini, vili oli pehme, jahe ja tegi peopesad niiskeks, kui ta kätega ettevaatlikult kõrsi eemale lükkas. Ta otsis rukkililli – nende kahvatusinised kroonid vilksasid siin-seal nagu tuhmid nõöbid. Ainult vilksasid, siis kadusid jälle silmist. Põld näib häbenevat seda varjatud ilu, nagu aastates vanemad häbenevad oma liiga noori lapsi.

Mööda põlluveert astudes, viljapäid kätega kahele poole painutades läks ta niimoodi hulk aega, enne kui pihku sai lillede tuhksinine, nagu häbelik-kohmetunud kimp. Aga need lilled meenutasid oma värviga merd...

Siis läks ta aeglaselt astudes tagasi maja poole. Ümberingi olid küla hommikused hääled, ta kuulas neid enda-

misi. Karjavärvavas ammusid venitades lüpsivaevas lehmad. Mootorrataste pörisedes sõitsid mehed ranna poole. Sepi-koda oli üksainus hele kilin-kölin, see meenutas talle hetkeks kasesalu, kus tüved helgivad päikese paistel – rõõmsalt ja helgelt. Need olid kõik tuttavad hääled, millega kõrvad aastate jooksul harjuvad, mille nad omaks võtavad. Ta kuulis neid hääli igal hommikul – need olid igal aasta-ajal, igal kellaajal erinevad, aga kõik olid omad ja tuntud...

Enne tuppä minemist istus ta mõne hetke trepil. See oli igahommikune harjumus – vaadata ja kuulata viiv aega, et igapäevase elu koordinaadid selged oleksid. Sest hääle järgi võis kohe otsustada, mis külas tehakse, ja silm ütles mõistusele, missugune tuleb päev – vaikne või tuuline, päikesepaisteline või pilvealune. Täna oli helkiv kaste õuemurul, taevast selge ja häälteka puhas, see tähendas kuiva ja sooja ilma. Nii pidigi olema – uudismaaluhtadel seisis kolhoosi loog maas, ootas kaarutamist ja kokkupanemist. Täna saavad nad hulga head heina kokku.

Siis oli ta küllalt istunud. Kojauks löikas ära hääled, nüüd oli temaga ainult vana maja mõtlik hääletus, mida aeg-ajalt näris põrandalaudade unine, kaeblik kriuksumine.

Ta võttis köögiriulilt noa ning, lilled ettevaatlikult lauale asetanud, löikas varred ühetasaseks. Siis valas ta klaasi vett, see pidi värsket ja külma olema – ta tundis seda oma nägemismeelega. Õhumullid roheliste varte küljes olid suured ning näisid vee sees nagu läbipaistvad klaashelmed. See oli vee värskest, ja niimoodi seisavad ka lilled kauem värsked.

Ta võttis klaasi lilledega ja läks tagatuppa – seal, kummutil, seisis klaasi all halli luitunud pappraamiga piiratult – poja pilt. Seal oli lillede koht.

Ta kohendas lumivalget laudlina kummutil, siis võttis ta pildi oma käte vahele. Pühkis kõigepealt klaasi puhtaks,

talle näis, et seal oli tolmukord peal, ja vaatas siis vaikides poja noort, natuke mõtlikku nägu. Siis pani ta pildi kummutile tagasi – rukkililled kõrvale. Ta vaatas veel kaua üksisilmi pildile, enne kui huuled poetasid napid sõnad, mida ta igal aastal sel päeval oli lausunud.

„Need lilled on sinule, Albert. Sul on täna sünnipäev. Palju õnne... Albert.“

Niimoodi oli ta igal aastal, kakskümmend üks aastat juba, rääkinud selle pildiga nagu elava inimesega. Oli öelnud need sõnad ja uskunud. Mida uskunud? Et Albert veel tuleb. Ta rääkis ju pojaga rohkem – endamisi, ilma sõnadeta, leebelt nagu väikese lapsega. Küsis, kus ta on, miks ta nii kauaks jääb, miks ta veel ei tule. Sest ta lubas, kindlasti – kindlasti – tagasi tulla, kui ta läks, kakskümmend üks aastat tagasi, seljakott õlal, kahekümne ühe aastane noor mees. Poeg.

Ta ootas teda tänagi.

Täna uskus ta niisamuti nagu aasta eest sel päeval, nagu viie aasta või kümne aasta eest. Täna ootas ta niisamuti. See ootamine tegi tänase päeva alati pikaks. Pikemaks kui kõik eelmised ja järgmised päevad. Täna ei teinud ta muud midagi kui ootas. Sest ootus ja lootus olid ühes asjas sarnased – nad neelasid inimese endasse nagu hauakoht uppuja. Ei lasknud inimesel muud teha kui oodata ja lootata.

Ta vaatas veel hulk aega pilti ja vaatas lilli, mis olid kahvatud oma nukras ilus, ning läks siis kööki. Niikaua kui toit kees, istus ta köögilaua taga ning vaatas aknast välja. Muud polnud seal näha kui päikeses hälliv viljapõld, ühetasane, ainult aeg-ajalt lainetav nagu maapinnale laotatud nelinurkne kollane kangas. See oli ilus vili – tihe, tugeva kõrrega ja raske peaga. Päike oli juba kõrgele veninud, ta oli soe nagu ikka kesksuvel ja hommikusest lämbusest kerkis põllu kohale hallikaskollane vine. Seda nägi ta aknast...

Kui söök oli valmis, kattis ta laua – ühele – ning hakkas sööma. Ta sõi aeglaselt, rahulikult, nagu kõik vanad inimesed, kes tunnevad toidu õiget väärtust. Ning peale selle oli tal juba hambaid vähe. Ja kiirustada polnud kuhugi. Kui ta tuleb, siis lõunase bussiga. Lõuna ajal tuleb buss poe juurde, teeristile. Kui ta tuleb, siis tuleb lõuna ajal selle bussiga. Selle bussi vastu jõuab minna, see pole nii pikk tee.

Pärast sööki istus ta veel hulk aega mõtlikult laua ääres, käed süles, pilk mööda välja ringi käimas, ilma et silmad oleksid midagi näinud.

Siis oli ta küllalt istunud. Ta tõusis, koristas laua, pesi toidunõud ning pani need pliidi peale kuivama. Pärast pesi ta ennastki veel jaheda kaevuveega – tõi pangega kaevust värsket vett. See oli hea vesi, nii et pani isegi tema tuima näonaha meeldivalt õhetama. Uued riided pani ta selga. Olgu küll, et argipäev, aga küla vahelt, kus kõik oli uus ja puhas ning värvitud, oli kuidagi imelik vanade riietega läbi minna.

Siis kammis ta juuksed siledaks. Tuhmis seinapeeglis oli ta nägu hulk aega: hallid juuksed, rauged mõtlikud silmad, päevitunud nahale nagu pruuni vaske graveeritud sügavad kortsud – otsaesisel, poolrõngastena ümber silmade, suunurkades. Oli see tõesti tema? Nii vana? Kas teda niimoodi tuntaksegi – võib-olla on ta nii vanaks jäänud, et oma poegki ei tunne, kui ta tuleb...

Ta oli minekuks valmis. Natuke vara oli küll veel, kell käis alles üht, aga ta läheb aeglaselt, puhkab vahetevahel jalgu. Ning külavaheteel tuleb inimesi vastu. Need ei lähe sinust kunagi vaikides mööda ja need kulutavad oma jutuga aega. Nii et ta asus minekule.

Oli soe, päikesepaisteline keskpäev. Põllud vinetasid ning eemal, vasakut kätt sinetas meri kirkalt ja pildus sädemeid. Rannaäärsel kadakasel kaldaribal venitasid kalamehed

kastmõrda kuivama. Tolmusele ja kitsale külavaheteele tõi tuul nende karedaid hääli, neil oli seal palju seletamist ja askeldamist. Küla vahel oli vaikne. Ainult kanad soputasid end tolmus – inimest nähes kargasid nad püsti ning pahaselt kaagutades jooksid mööda tänavat edasi, kuni viimaks tara vahelt õuedesse pugesid, et seal edasi kaagutada. Oli neil vaja niisugust kära tõsta? Siis hakatakse kohe uurima, kes ja kuhu läheb. On seda vaja? Sest külas teatakse väga hästi, et temal, vanal inimesel, pole kuhugi asja minna sellisel keskpäeval ajal.

Oli ikka hea, et küla vahel nii vähe inimesi liikus. Ainult lapsed mängisid siin-seal õues liivakastis. Need olid kõik väiksemad, sest suuremad askeldasid mere ääres või olid töö juurde kaasa võetud. Mõnes õues vilksas ka uudishimulik vanainimese-nägu. Ta pööras siis pea kõrvale ning võttis kiiremad sammud. Mis juttu neil olekski ajada olnud.

Siis veeres ühest õuest hobune teele, hakates vankrit sikutades talle vastu astuma. Hobune astus laisalt, polnud vankril istujalgi vist erilist kiiret, sest kas läheks korralik inimene alles sel ajal heinamaale. Nüüd nägi ta sõitjaidki – seal on Liine oma pojapojaga.

Nii võis arvata – Liine ei saanud temast vaikides mööda minna. See oli jutukate inimeste paha viga vastutulijate aega viita. Kurjast koerast või keset teed kasvavast kibuvitsapõõsast saab puutumatult mööda, aga näe, jutukast inimesest ei saa.

„Läheksid nagu kirikusse,“ ütles Liine. „Nii uuel riides.“

„Kes nüüd vanades hilpudes külas käib,“ oli vastus.

„Kas poe poole?“

„Kui lahti on, eks saa sinnagi astunud,“ arvas ta maha vaadates.

Oli nii raske ütelda, kuhu ta läheb. Siis hakkavad jälle ütlema: Albert on surnud. Ta ei tahtnud kuulata, kui inimesed valetavad. Liine kärkis hobusega, aga minema veel

ei läinud. Hobusel olid parmud kallal. Niisuguse kuuma ilmaga polnud see mingi ime. Ei aidanud Liinel muud, kui saatis poisi hobuse nina ette oksaga vehkima.

„Sul on abi kohe omast käest,“ ütles ta siis Liinele.

„Lastest peab abi ja rõõmu olema,“ arvas Liine.

Muidugi, nii see oli.

„Minu pojalt pole lastest puudust,“ seletas Liine. „Näe, Herbert jättis ühe käe küll Kuramaale, varrukas oli isel tühjalt rippumas, kui koju tuli, aga mis temal sellest. Ja nüüd on lastekari juba järel – terved, prisked kõik.“

„Nii, jah, pole neil häda kellelgi, muudkui sirguvad.“

„Aga tütrele on nuhtlus kaelas. Noored tugevad inimesed mõlemad mehega, aga lapsi ei saa. Kui Hilja veel noorem oli, siis söi ikka kõik leivakoorukesed venna eest ära, et siis pidid suured rinnad kasvama. Nüüd võiks teab mitu last korraga süüa, aga pole ühtegi. Millest see niimoodi on? Elu ilma lasteta pole suurem asi.“

„Nii jah, lapsed peavad olema, ning rõõmu on nendest,“ ütles ta vaiksel.

„Me läheme nüüd edasi,“ ütles Liine. „Aega vähe. Poiss, tule vankrisse.“

„Mis sa mulle selle eest maksad?“ uuris poiss.

„Mille eest?“

„Et ma kärbsed ära ajasin.“

„Vaata, kui kaval juba,“ mõtles ta, tasapisi edasi astudes.

Tal oli hea meel, et Liine midagi rohkem ei pärinud. Nüüd oli see ainult kõige tavalisem jutuajamine. Tuleb inimene vastu, naljakas on ju temast vaikides mööda minna. Siis arvatakse jälle, et oled uhkeks läinud. Tahes-tahtmata on tarvis paar sõna juttu ajada. Kui neil kõigil ainult nii suur uudishimu poleks. Sest külas peab igaüks teadma, mis teised teevad. Seepärast siis aina päritaksegi, et kuhu tee viib, mis uudist on, kuidas muidu elu läheb ja veel palju muid küsimusi. Vanasti nagu polnudki niisugust pärimist,

elati rohkem omaette. Kuidas need ajad nii kiiresti muutuvad...

Nüüd sai hulk maad niimoodi minna, et keegi vastu ei tulnud. Ta läks üsna aeglaselt. Polnud kuhugi kiirustada – kella kolmeks jõuab ta teeristile küll. Ja vanad jalad ei suutnudki enam niimoodi astuda kui kümnekond aastat tagasi. Sellepärast läks ta aegamisi.

Majade aedades õitsesid lilled. Neid oli igas õues palju ja mitmevärvilisi ning mõnes kohas nii lopsakad, et kasvavad räästani. Ja majad ise olid rõõmsad – punased, sinakashallid, helehallid, kivimajad valgeks lubjatud.

„Varsti löövad päris linna üles,“ mõtles ta endamisi. Sellest mõttest läks meel nukraks. Ta ei teadnud isegi, miks. Sest niisugusest mõttest oleks pidanud vaid rõõmustama.

Siis hakkasid kusagilt eestpoolt häälled kostma. Ta läks tasapisi, vaikselt, sest sealt, kus suurt kära tehakse, on targem vaikselt mööda minna.

Ta juba aimas, kes seal nõnda häält tõstis. See oli muidugi Paks-Alviine. Üksainus poeg oli Alviinel, aga see pidavat tal närvid ära sööma, nagu ta ise rääkis ja nagu külas järele korراتi.

Nüüd seisid ema ja poeg jälle kahekesi keset õue ja riidlesid.

Ta tahtis vaikides mööda minna, aga Alviine pidi teda muidugi märkama ning otsemaid pojale käratama:

„Vaata et sa kaod mu silme alt!“ Häbi on sind ausatele inimestele näidata.“

„Sina ära sõima mind,“ vastas poisivolask murdehäälel. „Ma olen juba täiskasvanud.“ Ning läks rahulikult astudes tuppa.

„Mis sa tast nõnda sõimad?“ küsis ta Alviinelt. Sest nagunii oli juba jutuks läinud. Niisugused need inimesed juba korra on – jutukad.

„Ära küsigi,“ ütles Alviine vastuseks. „Seisab mul siin nina all paigal nagu elevant. Kas või traktoriga vea tööle. Naised teevad kolhoosi heina sügiseni, aga tema istub kodus. Ma talle näitan veel, kuidas tööd hakatakse armastama.“

„Eks see armastus tule kõik omal ajal.“

„Ei mina usu,“ hädaldas Paks-Alviine. „Ütle sina, vanem inimene, miks ta niisugune on!“

„Ei tea,“ sõnas ta väravaposti vahtides. See oli längus.

„Räägitakse, et linnas nüüd polevatki enam lõnguseid. Aga tema kasvatab siin ingljuukseid. Vaat kus mul ingel välja kukkus.“

„Küll ta muutub, ümberringi kõik tööinimesed.“

„Mina lihtsalt ei suuda rohkem,“ ütles Paks-Alviine. „Üksinda olen kasvatanud. Isa jäi Sõrve säärde, siis kui tema mul alles teist kuud südame all oli. Üksinda on ta kasvanud. Niipalju kui jõudsin, vaatasin ta järele. Külas on ju veel neid isata lapsi – ons neist ükski minu poisi moodi?“

„Lapsed on kõik head,“ lohutas ta Alviinet.

„Pea teisel otsas nagu arvutusmasin, võiks õppida,“ ütles Alviine. „Kui ise veel noor olin, nutsin öösiti silmad punaseks, et õppida ei saa. Aga tema kolistab mööda küla ringi, käed taskus.“

„Küll ta hakkab õppima.“

„Siin oleks tugevat mehesõna vaja,“ ütles Alviine. „Mind ta ei kuule.“

„Tuleb talle endalegi mehemõistus pähe,“ arvas ta niisuguse jutu peale.

„Nojah, ma ootan isegi seda päeva,“ naeratas Alviine. Aga ta laiale näole jäi süüdlase pilk. Nagu oleks tema selles kõiges üksinda süüdi.

„Pole viga,“ ütles ta seepärast veel Alviinele. „Temast saab tubli inimene.“

Siis läks ta edasi. Parem kiiremini edasi minna, sest mine tea, võib-olla hakkab Alviinegi pärima, kuhu minek on. Seepärast astus ta kiiruga edasi.

Ta oli nüüd ühe inimese mure võrra rikkamaks saanud. Oli see siis väga suur mure? Küll sellest poisist asja saab. Pilk on teisel juba niisugune terav ja nutikas. Oleks isa, see paneks muidugi kohe korra majasse. Aga Tehumardi kadakate vahelt, halli raudkivi alt ei jõua õpetussõnad siia...

Siis sai ta hulk aega rahulikult minna. Ei olnud kedagi vastu tulemas ja polnud uudishimulikke vaatajaid uksetrepil. See oli hea, et ta niimoodi endamisi sai minna ja natuke jälle mõtteid koguda, sest ta teadis, et varsti tuleb tal jutuajamine Suurpere-eidega. Sest sellega pidi iga inimene juttu ajama, kes läbi küla läks. Sest Suurpere-eit istus hommikust õhtuni uksetrepil, ei teinud muud midagi, kui vaatas oma päevitunud näoga tänava poole ja ootas, et keegi mööda läheks, kellega võiks juttu ajada. Ehk oleks ta küla mööda käinudki, kui jalad tervemad oleksid olnud, aga nüüd pidi ta trepi peal istumisega leppima.

Nojah, seal ta muidugi istus. See ei saanud ju teisiti olla. Istub, loeb mingisugust raamatut ja teeb esialgu niisuguse näo, nagu ei huvitaks teda üldsegi, kes või mis mööda tänavat liigub. Aga pole mõtet temast vaikides mööda minna, seda ei juhtu kunagi, et Suurpere-eidega jutuks ei lähe.

„Tere päevast,“ ütles ta seepärast Suurpere-eidele.

„Niisuguseid haruldasi inimesi näha,“ ütles Suurpere-eit.

„Kas nüüd just haruldasi...“

„Sind on nii harva liikumas näha.“

„Eks saa siis käidud, kui vajadus on.“

„Niimoodi jah. Lähed üsna uutes riietes.“

„Jah.“

„On ikka hea, kui inimene nõnda liikuda saab,“ ütles siis Suurpere-eit.

„Nojah.“

„Aga mina ei saa siit liikuma. Ütle, miks neid kirju nüüd nii kaua aetakse. Mul nüüd juba üle aasta kirjad sees. Ja pojad kirjutavad, et juba ootavad.“

„Ah Rootsist või?“

„Rootsist ikka!“ Mis seal küll uhkustada oli, et tal pojad Rootsisis olid. Mis uhkus see niisugune oli.

„Kas nemad koju ei taha tulla, et sina sinna lähed?“ küsis ta.

„Koju? Neil on ju seal nii uhke elamine.“

„Mis elamine see kodunt eemal on?“

„Sina ära sellest räägi,“ ütles Suurpere-eit. „Sa räägid seda kadedusest.“

„Mis kadedust mul saab olla,“ ütles ta tasa.

„Sul endal pole kedagi, sellepärast.“

„Kuidas pole?“

„Need olid targemad, kes üle mere läksid. Palju neid Luki alt tagasi tuli?“

Tal polnud vastust. Tal polnud tahtmistki vastata. Aga ta ütles sellegipoolest, päris vihaga:

„Neil... kes läksid... sinna üle mere, neil pole paljudel süda puhas.“

„Sa oled ju... kommunist?“ pahvatas Suurpere-eit. „Et niimoodi räägid.“

Ta ei öelnud selle peale midagi.

„Ole pealegi,“ jätkas Suurpere-eit. „Ja oota sina edasi oma poega siia. Näe, need kommunistid on ju kõik ühed suured unistajad.“

„Ära räägi niimoodi,“ ütles ta karmilt. „See on minu asi, keda ma ootan.“

„Ega mina keela sind kedagi oodata,“ teatas Suurpere-eit rahulikult. „Ainult et igal asjal olgu oma mõte. Ja ükskord lõpeb igasugune ootamine.“

„Kui kõik kodus on, eks siis lõpe ootamine,“ ütles ta.

„Elavad saavad koju, surnud ei saa.“

„Miks sa siin surnutest räägid?“ Miks tahtis igaüks talle mõista anda, et surnud ei tule koju. Ta teadis ju küll, et ka Suurpere-eit arvab, et Albert on surnud. Miks ta niimoodi valetab? Ja miks peab ta seda just ütleva – on see mingi rõõmusõnum, kui inimene surnud on, kui keegi tõepoolest surnud on?

Suurpere-eide jutt ei meeldinud talle. Suurpere-eide jutt polnud talle kunagi meeldinud.

„Ma lähen nüüd edasi,“ ütles ta.

„Või nii kiiresti peab jälle minema,“ ütles Suurpere-eit niisugusel toonil, nagu poleks kogu eelmist jutuajamist olnud.

„Kiiresti ikka.“

Ta astus mööda tänavat edasi. Aga endist rahu polnud enam hinges ning üsna mitu korda vaatas ta tagasi, nagu oleks selja tagant oodata mõnda ebameeldivat kohtumist. Ega eespoolt saanudki enam midagi halba tulla, teeveerule jäi nüüd veel üksainus maja – ehitusbrigadiri uus kahekorruseline maja, enne kui tee ära pöörab. Ta läks, ja ta vaatas veel mitu korda üle öla, aga siis hakkas tal millegipärast piinlik tagasi vaadata, ning ta läks otse edasi, keset teed, ja ei vaadanud maha, vaid otse ette. Miks oligi tal enam vaja Suurpere-eidest mõelda. Mingu Rootsi. Oma poegade juurde, elagu seal. Küllap ta poegadel pole süda puhas, et nad koju ei tule. Koju tulevad need, kellel on õige inimese süda rinnas, ning neid oodatakse.

Niisugused olid ta mõtted, kui ta edasi sammus. Nüüd sama tuligi see viimane maja paremat kätt – ehitusbrigadiri maja. Juba nägi ta inimestki õues – väike, viie-kuue aastane põngerjas mängis liivakastis. Seal ehitati midagi hoole ja innuga, nii et ehitajal olid käed-jalad tööd täis ning ta liigutused olid asjalikud nagu täiskasvanul. Asjalik oli see juttki, mis nüüd järgnes. Sest ei saanud

sellestki majast niisama, sõnakest paotamata mööda minna. Sest poiss jättis hetkeks ehitamise ning küsis mehelikult:

„Kuhu sa põrutad, vanaeit?“

„Ikka edasi,“ vastati talle vanainimese rahulikkusega.

„Mine siis peale, ei minul ole jalutamiseks aega,“ öeldi õuest.

„Niijah, ei ole aega. Kuhu sa selle aja õige paned?“

„Näed isegi, et muudkui ehitad,“ seletas poiss.

„Kas sel ehitamisel ükskord lõppu ei tulegi?“

„Ei tule. Rahva nõudmine muudkui kasvab.“

„Või nii, et muudkui kasvab. Ja sina aina ehitad.“

„Ehitaks veel, aga veevärki ei saa majja sisse,“ ütles poiss südametäiega.

„Mis häda siis?“

„Need kuradi laomehed on torud jälle indi-aalimeestele saherdanud.“

„Siis on halvasti küll. Aga ma lähen kontori poole, eks ma seal neile seleta.“

„Mine siis peale, ei minul ole seda aega.“

Ta jättis poisi õue mängima ning läks edasi. Nüüd polnud enam maju mõlemal pool teed ja ta tundis end vabamalt. Tee keeras põldude vahele ja läks kitsaks. Roopad olid kõrgesse rohtu kasvanud. Aga see oli siit kõige otseminek teeristile. Ega tal kiiret olnud. Ta läks aeglaselt nagu ennistki, silitas oma kareda peoga tihedat, tugevakõrrelist rukist, mida tuul vasakut kätt teeveerele painutas. Vili oli pehme nagu samet. Ta mõtles: „Kui Albert tuleb, küll ta siis rõõmustab niisuguse vilja üle. Kõik sordiseemnest külvatud.“

Pärast vilja algas kartul. Varred olid lopsakad ja erkrohelistad, vaod sirged, nagu nõõri järgi tõmmatud. Siia, põllupeenrale, istus ta hetkeks jalgu puhkama – need olid käimisest rambaks muutunud. Hallile põllukivile toetudes

vaatas ta tagasi küla poole. Õunapuudest ja sirelitest kerkisid ülespoole heledad eterniitkatused, valgeks lubjatud korstnad uhkelt taeva poole. „Kõik pärast sõda ehitatud,“ mõtles ta endamisi. „Kui Albert tuleb, ei tunne ta küll äragi. Vaata, kas keeraski teeristilt kohe õigesse poole, kui neid uusi katuseid vaatab.“

Niimoodi mõeldes puhkas ta jalgu, seni kuni tundis, et on jälle jõudu edasiminekuks. Päikese järgi otsustades pidi kell juba üle kahe olema – nii jõuab ta enne bussi kenasti kohale. Ega olnudki enam palju astumist ja palju ümbervaatamist, ja ühtki vastutulijat ei juhtunud ette – nii sai ta oma eesmärgile jõudsalt lähemale.

Teeristil polnud enne teda veel kedagi. See oli hea. Polnud asjatut pärimist.

Ta istus pärnade alla pingile – ootajad istusid ikka seal –, tõstis käed sülle ning hakkas piki maanteed ettepoole vaatama; sealt pidi linnabuss tulema. Hulk aega läks niimoodi vaadates – silmade ees ainult heleda maantee ahenev joon. Polnud ühtki masinat tulemas. Vist oli aeg varajane.

Varsti tuli veel üks inimene teeristile. Ta tundis ja teadis meest ainult näo järgi – see oli naaberkülast.

„Kas kedagi ootate?“ küsis tulija, tema kõrvale istudes.

„Sedasi jah,“ ütles ta mehele kõhklevalt.

„Poeg või tütar?“

„Eks näe, mis sealt tuleb,“ püüdis ta asja naljaks muuta, aga see ei kukkunud kõige paremini välja. Aga mis õigus oligi sel mehel niimoodi pärida. Las igaüks ootab seda, keda tahab. Ta keeras pea ära, mees hakkas suitsu tegema, niimoodi sai sellest jutuajamisest üle.

„Veerand tundi on veel aega,“ ütles siis mees. „Ma lähen joon poes ühe pudeli õlut.“

„Nii jah, janu tahab kustutamist,“ arvas temagi, kui mees sammud poe poole seadis.

„Ajagu seal juttu ja küsigu, mida soovib,“ mõtles ta endamisi.

Mees jäi ära tükiks ajaks. Sel ajal sõitis üks oma küla naine hobusega mööda ning kauples teda vankri peale.

„Mul veel poes käimata,“ ütles ta naisest mööda vaadates.

„Käime poes ära, siis jälle seltsim minna,“ arvas naine.

„Seltsim küll,“ kohmitses ta kimbatuses. Nii raske oli valetada, ta polnud seda eluaeg teinud.“

„Ma mõtlesin surnuaeda ka veel minna,“ ütles ta naisele.

„Ju lilled nüüd kastmist tahavad.“

„Mis seal kastmist, alles üleile oli vihma.“

„Mõnikord... kisub tuul roosid maha.“

„Kui just tuul jah.“

Niimoodi hakkas ta sellest jutust üle saama. Naine tõmbas ohjadest ning vankrirattad nõksatasid – tänu jumalale, juba rudiseski maanteekruus hobuse kapjade all. On hea, et vanainimese juttu ikka tõena võetakse.

Siis pidi see buss juba tõesti tulema. Seda arvas naaberküla meeski, kes poe juurest tagasi sai. Ta oli seal juba pudeli küll joonud – nägu õhetas ning hallid silmad näisid hägustena, kui ta teed seiras.

„Mul peaks poeg tulema,“ seletas mees. „Oli teine naise võtnud. Niimoodi kirjutas. Tahaks näha nüüd, missuguse linnukese ta kinni püüdis...“

„Kas maailmas häid naisi vähe on,“ ütles ta mehele.

„Aga ons selle naisevõtmisega nii kiire?“

„Mõnikord on kiire ka.“

Sellega nõustus meeski. Igatahes ei öelnud ta enam midagi, aga läks millegipärast poe poole tagasi.

Sel ajal, kui mees poes oli, keeras buss end käänaku kohal nähtavale ja auklikul teel rappudes vedas kuivalt maanteelt enda järel üles häguse tolmupilve. Peatuses jõudis tolmupilv bussile järele – see oli nagu vormitu madu,

mis nüüd hetkeks kõik endasse neelas, – bussi ootajad ning tüki osa teed eespool ja tagapool ning mõlemat teeveertki lisaks. Kui tolm aegamisi hajus, olid esimesed väljujad juba maha astunud. Ega neid väljujaid olnudki teab kui palju.

Kaks olid tõesti oma küla inimesed: brigadir ja kooliõpetaja. Nad hakkasid kohe vehkides poe poole minema: tolmuses bussis vist kurk karedaks läinud.

Kaks inimest oli veel ristteel, need olid nooremad, mees ja naine. Naine seisis väga sirge seljaga ning ta nägu oli väsinud.

„Ootab last,“ mõtles ta endamisi, naist oma vanade silmadega mõõtes. Küllap neid kahte too naaberküla mees ootaski. Ta läks mehe juurde, kes noore naise kõrval seisis, ja ütles, kuigi keegi polnud teda palunud:

„Teil oldi siin vastas. Ta läks poe poole.“

Noormees võttis naisel käealt kinni ning nad hakkasid aeglaselt edasi minema.

Vahepeal oli veel üks inimene bussi pealt maha astunud. Seda ta ei tundnud.

Mees oli keskealine, pikka kasvu ning laiade õlgadega ja hoidis pead pisut viltu.

Niisamuti, pea natuke viltu, nagu kuulataks ta midagi teraselt, käis Albertki. Sellel olid teravad kurrud suunurkades ning silmad olid hallid, karmid. Või oli ta tõepoolest niisuguseks muutunud – karmiks, tõsiseks? Kui ta on Albert, miks ta siis oma ema ei tunne, kas ema on nii vanaks jäänud, et poeg teda ei tunne?

Ta kohendas rätiku all oma halle juukseid. Võttis siis kleidivarrukast taskuräti ja nuuskas nina – kaua ja valjusti.

Mees seisis seljaga tema poole, pani portfelli pärnade alla pingile, võttis taskust „Priima“-paki ning tegi suitsu. Suitsu puhus ta suust mõtlikult, aegamisi, ja vaatas ise ümberringi, nagu vaatab inimene, kui ta võõrasse kohta satub.

Mida ta vaatas? Või tuletas meelde midagi niisugust, mis mälus oli aastate jooksul kadunud?

Siis tõsis mees püsti, surus portfelli nagu leiva kaenlasse ning hakkas küla poole minema.

Ta vaatas mehele järele ning ootas, millist teed mööda see ära pöörab. Aga mehel polnud kiiret, ta läks aeglaselt, seisatas vahel, pani veel ühe suitsu ning läks edasi. Lõpuks keeras mees sellelesamale põldudevahelisele teerajale, mida mööda temagi oli enne tulnud.

„Kust ta seda teed teab,“ küsis ta endalt, vaadates mehe laia, pisut kühmus selga.

„Kust ta seda teed teab?“

Oja juurest tuli bussijuht veeämbriga, tõmbas mootorkatte üles ning kallask radiatorisse uut vett. Ta hakkas linna poole tagasi sõitma.

„Kas ema tahab linna sõita?“ küsis bussijuht, ise vilistades.

„Ei taha,“ öeldi kumedit vastuseks.

„Aga mida sa veel ootad. Täna linnast enam busse ei tule.“

„Ma käisin poes,“ ütles ta bussijuhile.

„Ahah. Ma mõtlesin, et sa ootad kedagi.“

„Ei oota,“ ütles ta tasakesi. Juht lõi mootori kaane kinni, hüppas kabiini ning hakkas mootorit käivitama.

Ta vaatas küla poole. Mees läks ikka veel põldudevahelist teed mööda, oma suurt pead siia- ja sinnapoole pöörates. Mida ta nii hoolega uuris?

Juht pistis pea bussiaknast välja.

„Head päeva, emake!“

„Jumal sinuga,“ ütles ta tasakesi. Ta vaatas küla poole, vaatas bussijuhi loidu nägu ning küsis:

„Kes see portfelliga mees oli, kas sa tunnud teda?“

„See pikk, kes külasse läks?“

„Nojah, kas sa tunnend teda?“

„Tunnen küll,“ ütles bussijuht. „See on loomavelsker. Ta tuli kolhoosi lehma süstima.“

Ah niimoodi... Neid mehi käis kolhoosis sageli. See oli siis üks neist. Aga nüüd ta vähemalt teadis, kes tuli.

Võis nüüd tagasi minna, sest ühtki sõitjat ei astunud enam maanteele. Juht viib tühja bussi linna tagasi.

Ta võis nüüd tagasi minna.

Mootor hakkas urisema.

„Oota,“ vehkis ta juhile. Ta läks päris bussi kõrvale ning küsis häält pingutades, et kuulda oleks:

„Kas sa tead, mis selle mehe nimi on?“

„Tean küll,“ ütles bussijuht. „Maaker. Mis siis?“

„Ei midagi,“ pomises ta endamisi. Nüüd teadis ta kõik, mis oli vaja teada.

Tagasitee tundus mitu korda pikem kui tulek. Või olid jalad endisest käimisest juba nii tõntsiks muutunud? Aga kogu aeg oli tunne, nagu käiks ta mööda varisevat liiva, – astud, aga tugi jalge all laguneb, variseb, ja edasiminekuks on vaevaline.

Ju tuli talle külavaheteel inimesi vastu nagu hommikulgi, aga tema ei näinud kedagi. Eks küsitud talt nagu hommikulgi, kuhu ta läheb või kust ta tuleb nii uutes riietes. Ju ta neile midagi vastas.

Alles oma voodi äärel istudes hakkas ta jälle nägema ja kuulma.

Ta nägi rukkililli, mis hämaras toas poja pildi kõrval helkisid. Lilledelt peegelduvas helges sinises valguses nägi ta poja nägu, mõtlikku ja igavesti noort.

Ta kuulis, nagu oleks keegi ukse taga kohmitsenud. Kes võis seal olla? Ta tõusis ning läks lühikeste, ruttavate sammudega eeskotta ning tõmbas välisukse lahti. Seal polnud kedagi. Ainult tüdrukute lauluhääled kostsid rahvamaja poolt. Nad harjutasid.

Ta käis ringi ümber maja – ehk oli siiski keegi ukse taga olnud. Kuid polnud kedagi. Ainult õhtu oli ümberringi ja verev loojak mere kohal. See oli nii suur ja erk, et vanadel silmadel hakkas valus. Näis, nagu ei saakski loojak kustuda – kogu õhtutaevas põles nagu elav, kustumatu mälestustuli.

TUND ENNE VÄLJASÕITU

Päike hakkas uhkelt ja rahulikult vette laskuma.

Ta oli suur ja lõõmas hilissuuele vaatamata veel punetavalt nagu hiiglaslik ääsituli.

„Sul ei tule uneski nii ilusat ilma ette,“ ütles Anton.

„Soe... sääsed väljas.“

Volde urises mornilt: kellele oli praegu vaja niisugust looduse uhkeldamist. Tuult peaks tulema, et mere segi lööks ning kala karidele tuleks.

Volde urises veel sellepärast, et naine, kes igal õhtul enne mereleminekut leivakoti tõi, oli tulemata.

„Peavad kusagil laata,“ pigistas ta läbi hammaste. „Kui kaks eite kokku saavad, läheb ilmingimata vatramiseks. Minu eit on nagu postkontor, kõik küla uudised käivad tema käest läbi. Kui nüüd koju lähed, siis vuristab sulle nädal otsa nagu kuulipildujast ja mõtleb, et see mind huvitab... Mitte põrmugi ei huvita.“

Anton ei vastanud. Ta sülitas koni välja ning hõõrus selle jalaga mullasse.

Oli veel kolmas põhjus, miks Volde urises. Eerik, paadi kolmas mees, tuli randa siniseks löödud silmaga.

„Niisuguse huligaaniga pead koos merel käima!“

See oli pretensioon paadivanemale. Ent Anton ainult kõhatas.

Eerik oli eemal. Ta lappas vabede juures võrgujada kokku.

„Poiss viskab jälle, kuidas juhtub, merel kõik kivid segi. Kes neid harutab?“ Volde hääl oli pahur.

Siis vaatas Volde üle õla, teele, mis randa toob. Seal polnud ikka veel kedagi näha.

„Nad peaksid varsti tulema,“ ütles Anton. „Minu oma tuleb alati siis, kui päike selle pihlakapõõsa taha jääb.“

„Minu eidel niisugust täpsust pole.“

Vabede poolt tuli Eerik, kaheksakandine ševiotmüts teisel kõrval. Ta tahtis oma siniseks löödud silma varjata.

Ta istus meeste kõrvale, kahele kalakastile tõstetud palgi-jupile. Volde pani suitsu ette ning jättis hetkeks urisemise. Mitte kauaks. Ta vaatas Eerikut mütsinoka alt uuriva pilguga.

„Ilusasti on „keevitanud“,“ ütles ta.

Eerikult ei tulnud ühtki häälitsust.

„Mille eest, vennas?“

Ei mingisugust vastust.

„Mille eest ta sind niimoodi silitas, ah?“

„Jäta mind rahule, kas mõistad?“ Poisi lahtine silm läigatas vihaselt.

Volde jättis oma ülekuulamise. Oli paar minutit üsna piinlikku vaikust. Eemal, silla ääres, hakkas üks mootor raiuvalt taguma.

Siis ajas Anton end kuuri seina najalt rohkem istukile ja kõhatas:

„Teadagi, kelle pärast noored poisid kaklevad.“

„Jaa...“ kordas Volde.

„Asjatu vaev...“ Anton muigas sapiselt.

„Kuidas nii?...“ urises Eerik.

„Asjatu vaev.“

„Kui keegi sinu naise kohta midagi halba ütleb, kas sina patsutad talle selle eest õla peale?“ Eerik vaatas talle mürgise pilguga.

„Sinul pole veel naist,“ tähendas Anton.

„See pole tähtis, et just naine. Võib olla õde, võib vend olla, võib sõber – kas sina seisaksid, käed taskus, kui talle halvasti öeldakse?“

„Kõik riid tulevad kergemeelsete naiste pärast,“ ütles Anton Eerikust välja tegemata.

„Miks kergemeelsete pärast?“

„Neid on kõige rohkem.“ Nendest pole kunagi puudust, neid on maailmas alati.“

Eerik vaikus solvunult.

Anton polnud end veel tühjaks rääkinud.

„Kui midagi niisugust veel tuleb, viskame paadist välja. Nagu poisinolk! Habet veel pole, aga juba rusikat näitamas.“

Ta oleks võib-olla kauem rääkinud, sest oli näha, et see kõik teda vihastas, kuid kuurinurga tagant tuli naine.

Päike oli täpselt pihlaka taga.

Eerik tõusis, keeras naisele selja ja läks aeglaselt eemale.

Naine istus Eeriku kohale, Antoni kõrvale.

„Kas minu moori pole näha?“ urises Volde.

Soonilise käega hõõrus ta nädalast habemetüügast. Magamatusest punetavate silmadega vaatas ta teele.

Naine hakkas Antoniga rääkima.

„Koogid on veel soojad,“ ütles ta. „Jõhvikamoosiga. Täiesti soojad veel. Võiksid ju kohe süüa, muidu muljud kotis ära.“

„Küll jõuan,“ ütles Anton.

„Nad on soojalt kõige paremad. Praegu pole isegi või veel ära hangunud. Ma panin pärgamendi sisse.“

„No-noh,“ kordas Anton.

„Söö siis ometi.“ Naine vaatas talle nukrate, nuruvate silmadega.

Anton naeratas tehtult. See oli alati niimoodi.

„Sa oled tujust ära,“ ütles naine.

„Miks ma tujust ära peaksin olema?“

„Oled.“

Neil polnud suurt midagi rääkida.

„Kas see pole ikka hirmus?“ ütles naine.

„Mis asi?“

„Et kala nii vähe on.“

Anton noogutas. Ta vaikus.

„Ütle vähemalt paar sõna,“ anus naine.

„Ilus ilm täna,“ lausus Anton vastu tahtmist.

Naine naeratas. Öhtupäikeses välgatas ta silmade helevalge glasuur.

„Söö nüüd,“ palus naine. „Nii head koogid on.“

„Ma ei taha praegu,“ ütles Anton kannatamatult.

„Ma nii kartsin, et hiljaks jään,“ sõnas naine. „Terve tee jooksin.“

„Ja minu eit ei suvatse üldsegi ilmuda,“ urises Volde.

Naine vaatas Antonit hulga aega vaikides. Siis hakkas ta minema. Ta naeratas mehele malbelt, pisut süüdlaslikult. Anton püüdis samaga vastata. See oli nagu näitemäng.

„Kui külasse lähed, tee minu eidele sõit sisse,“ kõhatas Volde.

Kui naine oli läinud, hakkas Anton toidukotis sorima.

Volde vaatas üle õla ja urises.

Silla äärest eemaldus paat, kadudes varsti päikesesse. Meri sulas taevaga üheks värviks – malmvalgeks.

„Huvitav, millal see kookide küpsetamine ükskord lõpeb,“ kihvatas Anton kotis sorides.

„Kuidas nii?“ imestas Volde.

„Mulle ei meeldi selline hellitamine, mõistad?“

„Nii ütlegi talle.“

„Inimesel on endal pea otsas.“

Anton pani paberisse mähitud koogid suurde kämblasse, sirutas käe hoovõtuks selja taha ja viskas. Koogid kukkusid latsatades ja vett pritsides kaldaäärsesse kõrkjasse.

Volde kõhatas, nagu oleks tal midagi kurku kinni jäänud.

Silla ääres löödi veel üks mootor käima.

„Kui keegi mulle ometi ütleks, miks tühi töö nii raske on,“ sõnas Volde mõtlikult. „Nii raske ja vastik. Tirid teinekord „soonelt“ võrku, nii et silmade ees käivad mustad ringid ning jalad lähevad nõrgaks; selisenöör pigistab käsi, nii et südames on paha tunne; aga sa ei märkagi seda. Istud otse kalahunnikul, hingeldad, ei suuda enam sõrmeotsagi liigutada, aga ise oled õnnelik. Millest see tuleb?“

Anton sõi hammustades aeglaselt võileibu, pudelist piima peale rüübrates.

„Aga tühi töö on vastik,“ jätkas Volde. „Mis raskust seal tegelikult on – musta võrku paati tirida; aga teed seda nagu sunnitööd. Ja ise lähed süngeks ja vihaseks. Käid nagu hunt ringi, välgutad hambaid. Haugud iga inimese peale asja eest, teist taga...“

„Mis sest targutamisest kasu on,“ ütles Anton kulmu kortsutades.

„Inimesel peab õige töö olema,“ ütles Volde.

„Paadis on kaks filosoofi,“ muigas Anton irooniliselt. „Ega see teinegi parem ole...“ Ta näitas küünarnukiga Eeriku poole.

Eerik istus vabepostide all madalal kivil, hiline karikakar sõrmede vahel. Ta noppis ükshaaval helevalgeid õielehti. Suu liikus tal, nagu loeks ta vaikides palvet.

„Teadagi, mis loeb,“ ütles Anton muiates. „Armastab... ei armasta, armastab, ei armasta.“

„Poiss on kõrvuni sisse võetud,“ tähendas Volde elutargalt.

„Selles vanuses oled igast naisest kõrvuni sisse võetud.“

Anton pani söögikraami rahulike, pisut laiskade liigutus- tega kotti tagasi.

„Aga minu vanaeit, museas, ei mõtlegi ilmuda,“ urises Volde, närviliselt üle öla vaadates. „Neid on kusagil jälle üle kahe kokku sattunud. Teevad elavat ajalehte.“

Anton tõmbas nüüd suitsu, jälgides altkulmu ja laisa muigega, kuidas Eerik karikakraid raspeldab.

„Laps on õige mängu leidnud.“

Eerik lõpetas ühe karikakraga, viskas tühja varre kõrvale ning murdis järgmise.

Mehed vaatasid poissi hulga aega sõnatult.

„Kui prooviks õige ise ka,“ tähendas Volde lõpuks.

„Mis asja?“

„Et kas armastab või mitte?“

Anton pidas seda juttu naljaks: „Mine proovi. Kui naine on maha jätnud, saad teada.“

„Siin hakkad veel teab mis imesid uskuma,“ pomises Volde õlgu kehitades ja end püsti ajades. Ta läks istus Eeriku kõrvale kivile ja küsis:

„Tuli välja?“

Poiss jättis lugemise järele.

„Loomulikult,“ ütles ta vastu tahtmist.

„Vaataks ka, kas tuleb või ei,“ ütles Volde pisut piinlikult naeratades. „Eite pole näha, võib-olla ei armasta enam . . .“

Volde võttis ettevaatlikult karikakra, hoidis teda hulk aega käes, nagu kõheldes, kas tasub proovida või mitte, kumardus siis lille kohale, nagu tuulevarjuks, ja hakkas aegamisi lugema.

Eerik muigas. Millegipärast naljakas näis väike ja habras karikakar habemesse kasvanud, punetavate silmadega Volde kohmakates kätes. Ja õielehti noppis ta kohmakalt – need olid ta käte jaoks liiga kitsad ja õhulised, ta tõmbas alati mitu lehte korraga.

Volde luges vaikselts, endamisi pomisedes.

Pärast hoidis ta lillevalt hulk aega käte vahel ega öelnud sõnagi.

„Tuli välja?“ päris Eerik.

Volde raputas pead. „See on ju nagu naljamäng,“ ütles ta muiates.

„Sa ei võtnud õigesti, mõnikord tõmbasid kaks-kolm lehte korraga.“

Volde lõi käega.

„Esimese korraga nagunii ei tule,“ lisas Eerik.

Volde muigas jälle. Ta vaatas hiljem pilguga veel kasvavaid, murdmata karikakraid. Loojuvas päikeses näis, et õielehed hõõguvalt roosatasid. Aeglaselt ja märkamatuult murdis Volde kõige väiksema ja kidurama lille.

Volde noppis õielehti aegamisi ja hoolikalt, ühekaupa, pannes neid hellalt nagu hapraid klaasesemeid enda kõrvale kivile. See oli nagu pühalik kombetalitus. Ta luges endamisi ja vaikselt, vahetevahel pause tehes.

„Armastab... ei armasta... armastab... ei armasta... armastab... ei armasta.“

Lootus ja lapselik häbelikkus helkisid vaheldumisi ta hallides, pisut väsinud silmades.

„Armastab... ei armasta... armastab... ei armasta.“

„Ei armasta,“ kordas ta vaikselt. Ja naeratas nagu süüdlaslikult.

„Ei tulegi minul välja,“ ütles ta Eerikule.

„Sul on veel üks katse. Kolm on kohtu seadus.“

Volde lõi käega, muigas vaevumärgatavalt ja vaatas häbelikult tee poole.

„Kakskümmend aastat juba elame koos, aga nüüd... tähendab... Ei... see on ju kõik üks naljamäng.“

„Jäta järele,“ hüüdis Anton naerdes.

Volde liigutas kohmetunult õlgu.

Eerikut häbenedes tõmbas ta siiski veel ühe karikakra.

„Armastab... ei armasta... armastab... ei armasta... nüüd peab tõesti välja tulema... armastab... ei armasta... armastab... ei ar-ma-a-asta.“

„Ei armasta.“ Viimane õieleht oli jälle ta näppude vahel.

„Ei tule isegi kolme korraga...“ ütles ta aeglaselt. Pisut hämmeldunud ilme oli Volde näol.

„Mis ma sulle ütlesin,“ hõikas Anton valjusti lagistades.
„Jäta see loterii kus kurat.“

Volde istus hulk aega, suured käed põlvedel, ning vaatas ainust karikakart. Ta mõtles vist veel proovida.

„Naine tuli,“ ütles Eerik äkki.

Volde vaatas teda pisut üllatunult, kohmetu pilguga. Ta tõusis ja läks naisele vastu.

„Ma ei saanud varem, nii palju tegemist oli,“ ütles naine.

„Sest pole midagi, pole midagi . . .“ pomises Volde. „Peaasi, et tulid.“ Ta häbenes millegipärast naisele otsa vaadata.

„Nüüd hakkame kohe minema,“ ütles ta. „Sinu järel ootamine.“

„Mul oli pesupäev,“ ütles naine. „Sellepärast läks aega.“

„Ei, ei . . .“ kordas Volde. „Peaasi, et tulid. Me läheme nüüd kohe.“

Vabede vahelt läbi minnes läksid nad kolmekesi paatide poole.

Kivi kohal, kus Eerik ennist istus, laskis Volde mehed endast mööda. Häbelikult, kartes, et mehed tagasi vaatavad, noppis ta viimase allesjäänud karikakra.

Kiiruga luges ta sõnu.

„Armastab . . . ei armasta . . . armastab . . . ei armasta.“

Nüüd pidi välja tulema. Ta ei saa teisiti olla. Juba kahekümmend aastat elavad nad koos, neil on kolm last, kuidas saab see võimalik olla, et ei armasta. Tingimata armastab. „Armastab . . . ei armasta . . . armastab!“

„Armastab.“ Viimane öieleht oli ta sõrmede vahel. „Armastab! Ma teadsin seda kohe,“ pomises Volde omaette.

Kiirete sammudega tõttas ta meestele järele. Ta tahtis neile midagi öelda, aga oli pisut piinlik. Temal, neljakümne viie aastasel mehel.

Eerik lõi mootori käima. Volde istus rooli.

Päikesest oli ainult väike punane triip vee peal.

„Pane käiku juurde,“ ütles Volde Eerikule. „Tal oli täna pesupäev, ta ei jõudnud varem.“

Keskel, võrguhunnikul, istus Anton mõtlik-tõsiselt, nagu oleks ta elus millestki ilma jäänud.

Paat sõitis avamererele.

JUTUAJAMINE

Mehed istusid kolmekesi laua ümber. Lauale oli jäänud ainult kahvel – Eevald nühkis selle varrega vastu laua serva ja ei rääkinud suurt midagi. Ema pesi pliidi juures nõusid, kolistades taldrikutega ning solistades veega. See toiming ei takistanud tal kuulata kogu seda juttu.

Need mehed kahekesi olid kangekaelsed, nad tulid selle jutuga siia juba kolmandat korda. Ikka Eevaldi pärast. Kaks korda olid nad tühjade kätega tagasi läinud. Kaks korda oli laua ääres pudel valget ära joodud, nagu käiks see ühe õnnestunud kaubatehingu juurde.

Täna tulid mehed ilma pudelita. Ega nad pikka sissejuhatust teinud, istusid toolidele, teine teisele poole lauda, panid käed lauale ja hakkasid lihtsalt juttu ajama.

Mihkel ütles, et ilm veab sügiseks.

Kusti arvas rukki juba küpse olevat.

Siis räägiti sellest, et kuidas see aeg nii kiiresti läheb, alles olid maipühad, päris eile peeti jaanipäeva, nüüd aga tõmbub pihlakal juba latv punaseks.

Ema ei mõistnud, milleks kogu seda juttu räägiti. Mehed teadsid nagunii, et Eevald ei sõida. Eevald oli juba kaks korda öelnud, et ta jääb kaldale. Miks pidi ta minema nende kahega sinna kaugele, mitu kuud kodust ära olema. Eevald oli ju nooruke alles, just-just kaheksateistkümnene.

„Niiviisi siis, Eevald,“ lausus Mihkel, „tulime sinuga huvasti jätma.“

„Niiviisi jah,“ kordas Kusti. „Tuleb seekord veel ilma sinuta sõita.“

„Mis parata,“ ohkas Mihkel, peites silmi oma kulmupahmakate taha.

„Mängivad pimesikku,“ mõtles ema ja tal oli ühtlasi hea meel, et Eevald ei lasknud end haneks vedada.

„Ma jään maale,“ ütles Eevald.

„Me teame seda,“ ohkas jälle Mihkel, pani pea viltu ning vaatas hulk aega, kuidas Eevald kahvliga lauda nühhkis.

„Meest sõnast, härga sarvest,“ seletas Kusti olukorda. „Aga ma ütlen sulle, poiss, see reis oleks sulle ära kulu- nud.“

„Eevald ei sõida kusagile,“ astus nüüd ema vahele. „Mitte kusagile ei sõida Eevald.“

„Ei sõida, ei sõida,“ rahustas Kusti. „Kuidas võibki nii armas poeg nii armsa ema juurest ära sõita.“

„Ei sõidagi,“ lausus ema solvatud emauhkusega.

„Siis ei oleks kedagi enam meie ümmarguse maamuna- kese peal, kes aitaks emakesel sügisel kartuleid võtta või lehma karjamaalt koju ajada,“ lisas Kusti. Kusti mõjutas inimesi emotsioonide kaudu. Selline tundelisus meremehe juures oli mõnikord päris üllatav.

„Me läheme seekord kuueks kuuks,“ ütles Mihkel. „Põhja- Atlandile.“

„Tean,“ pomises Eevald.

„Maitseme jälle mereelu mõnusid,“ rääkis Kusti ükskõik- selt.

„Ei tea, mis mõnusid seal tuule ja vihma käes võib olla,“ osatas ema.

„Kuidas nii, armuline proua,“ üllatus Kusti. Ning ta helesinised lapsesilmad olid järsku nii suurt imestust täis, nagu oleks kogu maailm üks suur üllatus. „Kuidas nii, armuline proua,“ kordas ta. „Ka merel on oma suured ja väikesed rõõmud.“

„Teame neid rõõme.“

„Ei tea,“ ütles Mihkel ja pani oma suured kämblad laua peale.

„Ei tea,“ kordas Kusti.

„Meri on täis leidmist,“ jätkas Mihkel.

„Eevald, ära pane nende juttu tähele,“ ütles ema.

Eevald vaatas aknast välja. Sirel kriipis lehtedega vastu akent – väljas oli tuuline ja pime augustiõhtu.

„Las räägivad, ema,“ lausus Eevald piinatud häälel. Tal oli vist kõrini nende meeste kangekaelsusest.

„Kas olete näinud, lugupeetud proua, kuidas näeb välja hommikune ookean?“ küsis Kusti.

„Ei ole.“

„Sinine siid,“ õhkas Kusti. „See ajaks naisterahva kadedusest lõhki.“

„Oi-jah, see vesi, ilus on ta ilusa ilmaga,“ tähendas Mihkel. Temas oli lüürik ärganud. „Sinine teine nagu... jah... nagu koolivihiku kaas.“

„Sõidad sellisel veel,“ jätkas Kusti, „ja ei tunnegi, et sul laev jalge all on. Niisugune õhuline ja kerge tunne. Käid nagu Jeesus Kristus mööda vett.“

„Alles hiljem hakkad teisi laevu märkama,“ rääkis Mihkel. „Mõni sõidab sulle vastu nagu limusiin. Valgetes kinnaistes tots pardal, jalutab oma dekoltees seal nagu...“ Kusti ohkas.

„Kalad on seal ka teistsugused kui siin,“ rääkis Kusti edasi. „Mitte niisugused lestad ja latikad, nagu sina, Eevald, siit lombist püüad. Ookeanist tõmbad välja igasuguseid nikerdusi. Ütleme, üks on nagu pesukauss, teine nagu padjapüür, kolmas nagu koorelahutaja – paak peal ja torud küljes...“

„Olgu nüüd ikka...“ hakkas ema kahtlema.

„Kui ei usu, tulge ise vaatama,“ urises Kusti solvunult.

„Mõni on jälle nagu taburet – kolm jalga all, istu või

peale. Kapten käis niisuguse peal vee sees jalgu pesemas. Istus nagu taburetil ja nühhis varbaid..."

„Hoidku jumal,“ ohkas ema.

„Peale selle on kalad seal suuremad,“ jätkas Kusti rahulikult, „mõnel heeringal võta ümbert kinni nagu tamme-pakul. Imelik, mida niisugune isiksus küll söönud on, et nii suureks läheb.“

„Kes seda võib teada,“ arvas Mihkel. „Võta kinni, mis ookeani põhjas on.“

„Ja kui juba kord selliseid püüdnud oled, ei taha seda rannaäärset purukala nähagi,“ mõtiskles Kusti kuuldavalt. „Õige mees niisugust sirtsusiginat võrku ei ajaks.“

„Kuulge, mehed...“ alustas ema.

„Lugupeetud naisterahvas,“ kõhatas Kusti ja rääkis edasi: „Oli meil juhus isegi valaskala näha. Pane kümne kolhoosi heinakuhjad kokku, siis saad pool valaskala suurust...“

„Vaata peletist,“ ei suutnud ema vait olla.

„Ja kui end korraks ringutab, on meres põhjamuda üleval.“

„Aga kui niisugune laeva ette jääb?“ pidi ema jälle küsima.

„Ka seda juhtub...“

„Ja siis?“

„Tuleb lihtsalt valaskala ära ajada.“

Ning Kusti seletas, kuidas seda tehakse:

„Kõige lihtsam on muidugi kahvliga,“ rääkis ta, sihtides silmadega Eevaldi käes olevat kahvlit. „Seod kahvli aeru külge ja hakkad valaskala kurgu alt kōdita-ma. Ja kōdi ta just kardab. Peab vastu minuti, kõige rohkem kaks, siis ujub eemale. Igal suurusel oma nõrkused.“

„Kui talle aga nii ligidale ei saa,“ täiendas Mihkel, „tuleb koera haukumist järele teha. Koeri ta ka kardab.“

„No siis tuleb küll suure koera häält teha,“ arvas ema
„Koer on koer,“ kinnitas Mihkel. „Ei kala seda vahet tee.
on ta hunt või sülekoer.“

„Einoh, imelik on ta küll,“ imestas ema.

„Kes pole näinud, eks see imesta jah,“ arvas Kusti.

„Ah mis sest rääkida,“ lõi Mihkel käega. „Maa peal ei
usu keegi seda, mis mere peal toimub.“

„Niiviisi siis, Eevald,“ hõõrus Kusti peopesaga habeme-
tüükalist lõuaalust, „jääd ühesõnaga ilma sellest kaunist
etendusest. No ütle, mis hoiab sind selle igava maatüki
peal? Nagu puu juurtega mullas kinni.“

Eevald vaikis.

„Jääd siia mulda muljuma ja muru tallama.“

„Ja mis siis?“ küsis ema. „Mõni mees peab maale ka
jääma.“

„Maale jäävad need, kes merd ei kannata.“

„Ma ei sõida teiega,“ lausus Eevald mornilt.

„Miks?“

„Kas te arvate, et ma laps olen?“ küsis poiss väriseva
häälega.

„Kuidas nii,“ imestas Kusti.

„Kas ma pean seda juttu siis uskuma? Ma ei usu, mis te
räägite.“

„Ja siis?“

„Niisugust juttu võib lasteaias rääkida,“ muljus poiss
sõnade kaupa suunurgast. „Ma tean ise, mis ma teen.“

„Aga muidugi,“ laiutas Kusti käsi. „Sa oled täiskasvanu.“

„Olengi,“ lausus poiss ägedalt ning lõi kahvliga vastu
lauda.

„Rahune nüüd, rahune,“ lausus Mihkel leebelt. „Milleks
ägestuda?“

„Rääkige siis mõistlikku juttu. Meelitate mind... nagu
naisterahvast...“

„Eevald, kuule...“

„Kas te arvate, et ma merd kardan?“

„Ei karda, ei karda,“ kordas Mihkel tasa. „Niisugune mees ei karda kuraditki.“

„Tõepoolest ei karda.“

„Meri on julgete meeste koht,“ pani Kusti lause õigesse paika. „Kas sa tead, milliseid päevi me merel oleme näinud?“

„Traalimehe elu, see pole sul mingisugune sauna taga tiigi ääres,“ rääkis Mihkel, vaadates oma suurtele punastele kätele. „Meri nõuab tugevaid mehi, kellel on mehe jõud, ja tugevaid närve, mis ikka närvid on. Seal peab palju kannatust olema ja kurat teab mida veel.“

„Tean,“ ütles poiss pahuralt.

„Loomulikult,“ noogutas Kusti.

„Kui sõitu lähed,“ rääkis Mihkel rahulikult, „ei näe sa kuus kuud mitte midagi peale vee ja laevameeste habemete.“

„Lõpuks ei jaga enam keegi, kus on vesi, kus habemed,“ krimpsutas Kusti nägu.

„Torme on mere peal rohkem kui maa peal kirjusid koeri,“ seletas Mihkel. „Kaksteist palli – kujutad sa endale niisugust soodomat ette? See raputab sul pea nii segi, et võid või vanaisa vanaemaga juttu ajada ja pärast kõik tõeks tunnistada.“

„Tüürimees nägi niisuguse tormi ajal kubriku lae all ämma,“ täiendas Kusti. „Olevat seal ringi lennanud nagu liblikas.“

„Pärast niisugust ringivaadet värisevad varbad veel pool nädalat.“

„Käid ringi nagu mahakäinud vedrukell.“

„Kus niisugused tormid on?“ küsis ema sosinal.

„Meil tuli see Taago saare taga kaela,“ kõhatas Mihkel.

„Issand, kus kaugel te ära käite,“ ohkas ema.

„Nii ta on,“ konstateeris Mihkel ja heitis silmanurgast pilgu Eevaldile. Poiss kuulatas tuult ja aknaklaasi kiunumist. Poiss oli rahunenud, ta nägu oli kahvatu.

„Tuleb sügis,“ jätkas Mihkel, „läheb külmaks. Tekil on mehed nagu vikerkaared, igaüks ise värvi. Üks on külmast sinine, teine roheline, kolmas punane, mõnel aga on kõik värvid koos.“

„Küll siis kuluks viin marjaks ära,“ ohkis Kusti. „Aga kustkohast sa viina võtad?“

„Mõtled sellest, et viina saab kartulist, ja nead seda kartuli-kodumaad.“

„Raske on mere peal vähegi konkreettsel kõril,“ lisas Kusti.

„Ja päevad on tüütavad nagu loomakärbsed.“

„Ning siis tuleb veel igatsus maa järele. Kas sa, Eevald, oled millegi järele igatsenud?“

„Olen,“ ütles Eevald tasa.

„Mille järele?“

„Noh...“ ütles Eevald.

„Hea küll. Noor oled, häbened. Tähendab, igatsenud oled. Niisiis tuleb igatsus maa järele. Noh, tahaksid järsku midagi maapealset näha – ütleme kas või kaevuämbrit või varblast... Aga kus sa näed? Istud tekil nagu märg kana, vahi silmad pimedaks, midagi ei näe...“ rääkis Mihkel.

„Ei näe,“ kinnitas Kusti. „Aga igatsuse kohta toon sulle näite. Meil kokk kasvatas poti sees sibulaid. Käisin mitu korda päevas mulda nuusutamas, et maa lõhn ära ei unuks. Aga triivmeister – ise nägin mitu korda – pani paar mullatera suhu ja maitses. Näed, kus on igatsus.“

„See närib,“ lisas Mihkel. „Nagu käiks kogu aeg viil südame alt läbi. Kohe nagu valu on rinnas, hakka või uluma.“

„Ja niisuguse igatsuse taustal pead töötama,“ läks jutt edasi. „Kui kala on, siis käib töö kaksikümmend neli tundi ööpäevas.“

„Vajud koikusse nagu nott.“

„Jaa.“

„Nii päevast päeva, kuust kuusse.“

„Ning kui siis lõpuks maad näed, ei usu oma silmi,“ ohkas Mihkel. „Vesi tuleb silma, kui puud või aiateivast näed.“

„Mina, kui maale sain, pigistasin esimest sillaposti nii tugevasti, et post raksus. Oma naistki pole niiviisi kallistanud,“ lisas Kusti.

„Ja siis vannud kõigi jumalate kuuldes, et elus enam kaugesõitu ei lähe.“

„Ei lähe, muidugi ei lähe,“ ütles ema kindlalt. „Eevald ei lähe kusagile.“

„Sina ei räägi minu eest, ema,“ ütles poiss jälle vaikselt.

„Raske on elu merel, raske,“ lõpetas Mihkel. „Aga näed, nüüd läheme jälle. Ei tea isegi, miks, aga me läheme. Teame küll, et seal kerge pole, aga ikka läheme.“ Eevald tõusis laua äärest ja läks sõnagi lausumata toast välja.

„Ärge piinake poissi,“ ütles ema.

„Andke andeks,“ vabandas Kusti süüdlaslikult. „Me tulime temaga ainult hüvasti jätma. Ta on ikka mees juba.“

„Jätke juba,“ ohkas ema tüdinult.

„Lähme, Kusti,“ kortsutas Mihkel mõlemat kulmu. „Head õhtut, pereema.“

„Jumal teiega!“

Mehed läksid vaikides välja.

Eevald seisis trepil ja vaatas otse öhe. Rabistas vihma, juba sügisese külma, aga poiss ei teinud sellest väljagi. Paremal pool mähises öine mets – valjusti, pealekäivalt. Vasakult tuli mere mõirgamine – seal oigasid karid raskete lainete käes.

„Nägemiseni,“ ütles Mikkel ja pakkus Eevaldile rasket kämmalt.

Poiss ei kuulnud ega näinud teda.

„Nägemiseni,“ kõhatas Kusti.

Eevald pööras end näoga meeste poole, võttis käed taskust ning sõnas aeglaselt ja rahulikult:

„Ma tulen teiega. Mehesõna.“

SISUKORD

Südasuvi	5
Tuulisel hommikul	19
Ülikond	30
Kargud	43
Pühapäeva hommikul	49
Punased vahtrad	56
Emad ei unusta	67
Tund enne väljasõitu	85
Jutuajamine	94

TOIMETUSKOLLEGIUM:

O. Kruus, M. Mäger, P. Rummo,
J. Toomla, Ü. Tuulik, D. Vaarandi.

Koostaja: Oskar Kruus.

"Nägemiseni," lühike Mikkil ja pikus Eevoldile raamat
 Poiss ei tulnud aga nõudis teda.
 "Nägemiseni," kõhnas Kuu.
 Eevold pööras end nõnda meeste poole, etta ta
 kust ning sõnas sagisid sõnad.
 Ma tuln teiega.

2	Sõnad
18	Tuulise lammast
32	Üllas
48	Kõrgus
60	Põhikõne
70	Põhikõne
80	Õnne ei unust
90	Tund enne väljast
94	Teatamine

TOIMETUSKOLLEGIUM

O. Kruus, M. Mäkel, E. Kõrre,
 I. Lepp, E. Kõrre, E. Võrre,
 Koostaja: Oskar Kruus

Туулик Юри Каарелович. За час до отъезда. Рассказы и миниатюры. На эстонском языке. Оформление А. Коэметса. Издательство «Ээсти Раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10. Toimetaja L. Ruud. Kunstiline toimetaja A. Vender. Tehniline toimetaja P. Kass. Korrektorid V. Vaikjärv ja A. Suurvärav. Ladumisele antud 30. XI 1965. Trükkimisele antud 17. III 1966. Paber 70×90, 1/16. Trükipoognaid 3,25. Tingtrükipoognaid 3,8. Arvestuspoognaid 4,50. Trükiarv 16 000. Tell. nr. 3582. MB-02441. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 54/58. Hind 27 kop. Trükipaber nr. 1 — Staicele Paberivabrik, Läti NSV.